

C 275.

5946

Ülejõuu.

B. Brönson.

Wanemuise
näitelawa
✠ TARTUS. ✠

128

Eesti Üliõpilaste Seltsile
Wanemuise näitelawa poolt.

^u
Ule jõuu.

Näitemäng kahes jaos.

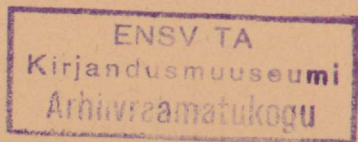
Björnsterne Björnson

Esimene jagu.

Tolkinud: K. Lada.

Wanemuise näitelawa
September 1910.

76196

Esimene waatus.

Lihtrne sõbralik tuba palgi seintega. Paremas seinas kaks akent; pahemas uks. Üsna ees seisab säng, enam paremale kui pahemale poole, aga nõnda et pää-ots uksuga ühes joonis on. Sängi kõrwal väike laud pudelite ja klaasidega. Kummud toolid
f. n. e.

Esimene etendus.

[Sängis lamab walge teki all proua Klara Säng, walgis riidus. Ühe akna juures seisab tema õde Mrs. Hanna Roberts]

Mrs. Hanna Roberts. Kuudas päike kaslehtede paaale saäl wäljas paistab! Ja kui õrnad siin lehed on!

Proua Klara Säng. Aga praegu lõhnab siin toominga järele!

Hanna. Toominga järele? Ma ei näe aga siin ühtegi.

Klara. Sa ei wõi teda saalt näha, aga siin äitse tooming. Hammikutauul taab lõhna etse meie juure.

Hanna. Aga mina ei märka sellest mi-

daagi.

Klara. Oo, niisuguse vihma järelle tunnen
mina vähemalt kui lõhna väljast.

Hanna. Ja sa tunned tõesti toominga
lõhna?

Klara. Nii selgesti! - Pane igaks juhtu-
miseks alumine pool kinni akent.

Hanna. Nagu sa soovid [teeb seda].

Klara. Häs see nüüd ütles omelti, et mil
määle libisemine sadata on?

Hanna. See vana paadimees, kes meid
süüa tõi. Sadas ja sadas, ja sääl ütles
ta: „See on siin hädaohtlik. Niisuguse
kauakestava vihma järelle lähed sääl
üleval mägedes midagi lahki!“

Klara. Ma ei saanud terve öö millegi
muu päale mõelda. Sa pead teadma,
et siin üks mäelibisemine teise järelle on
olnud. Ükskord, - ja see oli enne meid,
kui üks mäelibisemine kirjiku ühes ära.

Hanna. Kiriku?

Klara. Mitte säält, kust praegu sei-
sab. Ja oli enne kaugemal.

Hanna. On ta selle pärast ⁿⁱⁱ aiamüüri
ligi niikutatud?

Klara Ja! Kui suveajal nagu praegu ki-
rikuaknad ära on võetud, võin ma siit
sängist kuulda, kui Adolf altari ees
laulab. See tähendab, siis peab ka see üks
siin lahti olema, ja ka üks mis elutuppa
viib, - ja elutoa aknad peab muudugi ka lah-
ti olema. Ta laulab nii ilusasti. Kui mõ-
lemad ukseid lahti on, võin ma kirikut
siit näha. Tule! Selle pärast seisab ka
sängis siin

Hanna. [tuleb] Armas Klara! Et ma
sind nõnda jälle nägema pean!

Klara. Hanna!

Hanna. Miks sa ei kirjutanud?

Klara. Esiteks on Amerika nii kaugel;
ja siis - noh sellest teine kord.

Hanna. Ma ei saanud sinu vastusest
aru, kui ma eila sinu käest tohtri järele
pärsin.

Klara. Adolf oli saaval juures, selle pärast
puisklesin ma kõrvale. Seal ei ole arsti.

Hanna. Teil ei ole arsti?

Klara. Tä käis ja käis - tohter elab nimelt väga kaugel siit, - ja käin ei aidanud me-
ti midagi. Ja kui ma siis terve kuu
maas olin olnud, ilma et magada saan

Hanna. Terve kuu, ilma et magada?

aga see on ju väimata --?

Klara. Nüüd on sellest warsti poollteist
kuud. !- Ja, siis oli ju tohter ükspuhas,
eks ole? Minu mees küsis, mis mull siis
sieti wiga on, ja sääl andis ta minu
haigusete ühe inetu nime. Adolf ei
ole teda mulle ütelnud, sellepärast
ei tea ma teda. Sestsaadik ei ole me
enam teda kutsunud.

Hanna. Kas sa ei näägi liiga palju?

Klara. Ma ei näägi sage dasti päewad
otsa sugugi. Siis aga jälle wahet pi-
damata. Ma ei saa pean lihtsalt.

Nüüd tuleb küll Adolf warsti oma
hommikuselt jalutuselt tagasi. Ja
siis toob ta mulle lillesid kaasa.

Hanna. Kas mina ei wõiks sulle

neid wähest noppida, kui sa neid nõnda soovid?

Klara. Ei! Sääb on mõned miela ma ära ei kannata. Tema turnet neid.

Hanna! Sa ei ole mulle ju midagi omast kokkusaamisest minu lastega aurulaewa pääl jutustanud. Ka igatsen nii wäga sellest midagi kuulda!

Hanna. Eila oli sin rahutu.

Klara. Ja siis olite te kõik nii wäsinud kotte ometi, lapsed magawad wäl!

Seitsmest seitsmeni! See on naorus!

Hanna. Neil on seda ka tarwis! Alina wain ainult paar tundi magada. Ja siisgi ei ole ma wäsinud!

Klara. Ja, nõnda käib käsi kõigidel, kes siia üles keskööpäikese poole tulewad. Läkuwad üleliiga wingaks-aga lapsed? Kas nad ei ole armsad?

Hanna. Ja nii ilmsiuitad! Aga nad ei ole sinu nägu, ja Sangoi nägu ei ole ka mitte, - ainult silmad; seda nägin ma pärast.

Klara. Ah, jutusta, jutusta!

Hanna. Sest kui nad tui nägu oleksiwad, siis oleksin ma neid ju ära tundnud. Ma ei ole tuid mõlemaid enam näinud; sest saadik kui te noored olite. Seda pead sa meeles pidama. Aga ma nägin neid kui nad laewale tulidwad, ja ma nägin neid ka pärast, ehk nad küll teises klassis istiswad.

Klara. Esimese klassi jaoks ei jätkunud raha, need wärsed lapsed!

Hanna. Ja ma ei tundnud neid ära. Aga siis ühel hommikul, ma seisin pärajasti ülensel laewalael, sääl nägin ma neid enese all rutuliste ruttu lütte sammudega edesi tagasi käima; nad tahtiswad omale sooja teha. Iga kord, kui nad seljaga minu poole pöörasiwad, et ette poole kõndida, ei tahtnud mull silmad meelest minna.

Sest ma tundsin neid silmi! Sääl lendas korraga saak kajakaid nii laewa lähedale, et Rahel ehmata-

des käed wälja sirutas; sest nad karju-
sivad tall otse kõwa ääres. See liigu-
tus kätega aga, - ja, see oli täiesti minu
oma. Ja sääl tundsin ma ka silmad
ära! Need oliwad ju Sangi silmad!
Klara. Sa läksid kohe nende juurde
alla?

Hanna. Sa wõid küsida! „An teie nimi
Sang?“ küsisin ma. Vastust ei olnud
tarwisgi. Nüüd nägin ma seda selgesti!
„Minu olen tädi Hanna Américast“,
ütlesin ma. Ja siis saime kõik liigu-
tadud. [mõlemad ääd nutawad]

Klara. Rahel oli sulle kirjutanud ja
sind palunud, minu juurde tulla?
Eks ole?

Hanna. Ja, ja selle eest olen ma Ra-
helile igawesti tänulik. Kui armas ta
oli! Ma wõtsin nad kohe oma juurde
esimesesse klassi ja mässisin Raheli
suure salli sisse; sest ta külmetas.
Elias sai ühe suure rätiku.

Klara. Armas Hanna!

Hanna. Aga, sina - seda pean ma ju-
 tustama - selsamal silmapilgul kais
 süsimust tuulekõrg üle fjordi, meile
 tagast järele. Mäe olime parajasti ühe
 kõrge kaljuseina all, lage ja hall!

Kajakate paar lendas üles, mõned kar-
 jusiwad otse meie päa kohal! Ja selle
 oli jääkülm. Paar viletsat õnnikest
 rannas, - ja need oliwad ainukesed,
 mida me nägime, - mis me omal
 penikoormate pikusel sõidul olime
 näinud. Ainult kaljud ja kiwirah-
 mud! See on siis see põhjamaa, mõtle-
 sin mind, siin on need arakülmanud
 lapsed üles kasvanud. Ja, mina ei
 unusta seda ialgi ära! Hirmus!

Klara. Aga see ei ole hirmus!

Hanna. Klara, kuidas sa saad praegu
 maas oled, mäletad sa veel missugune
 ära elurõõmus inimene sa olid?

Klara. Ja, ja! Ma ei tea ka sugugi,
 kust ma päele peaksin hakkama, et
 sulle seda kõike ära seletada.

Ah, mu Jumal!

Hanna. Miks sa siis mulle ei kirjutanud?

Minu käsi käib ju nõnda hästi ja ma
oleksin nii mitmet viisi sind üleliigse
vaeva eest hoida võinud. Miks ei kir-
jutanud sa tõtt? Terve aja oled sa
seda minu eest varjanud. — Alles Rahel
kirjutab tõtt.

Klara. Ja, ja! — Nõnda see on. — Ja nõnda
pidi see olema.

Hanna. Aga mispärast?

Klara. Oleksin ma kirjutanud, kuidas tõe-
poolset oli, ja oleksite teie siis kõik siia
hormanud ---? Mina ei taha abi.
sest mind ei saa aidata.

Hanna. Aga siis oled sa ju valetanud?

Klara. Ja! Mina olen alati valetanud,
— ja kõigile. Kuidas võisin ma teiselt?

Hanna. See kõik on mulle täiesti arusa-
mata! üks asi rohkem kui teine!

Klara. Hanna, sa ütlesid, ma olen en-
nast üleliia ära vaevanud. Sa ütle-
sid sa oleksid võinud nii mitmet viisi

mind selle eest hoida, et ma ennast mitte
nii üleliia ära ei waeuaks. Oled sa juba
kedaagi tundnud, kes üleliia ära wae-
watud oli ja kellel siis weel jäändu oleks
olnud abi paluda ehk wastu panna?

Hanna. Aga enne kui sa nii ära waewa-
tud olid?

Klara. Sa ei saa sellest ju aru!

Hanna. Siis seleta mulle seda, - kui sa
saad.

Klara. Ei, ühekorraga ei saa ma seda
mitte-- aga wahust pikamööda.

Hanna. Käigepäält ei olnud sinul ju
mitte tema usku? kui imelik! Oli see
su põhjus?

Klara. Ei. - Ja, see on pikk lugu! - Aga
asi ei seisa selles. Meil on täiesti isesu-
gune loamus; - ja siisgi - asi ei seisa
ka mitte selles. Aleks saan, maagi teised
mehed olnud, oleks ta muranud ja
mässanud, - ja, siis ei oleks wiga ol-
nud, - võib olla! Aga ammu enne kui
ta mind tundma õppis, oli kõik tema

jõud, - ja tal on jõudu, võid mind uskuda, - tema töö külge köidetud; see oli temale armastuseks, eneseohverdamiseks saanud. Selle küljes ei olnud midagi, mis mitte ilus ei oleks olnud! Tead sa, senini ei ole meie majas veel ühtegi waljut sõna langenud, veel ühtegi tuli olnud. Ja meie oleme ometi pea kakskümmend viis aastat abielus. Tema saab aina pühapäeva rõõmust. Temale on terve aasta pühapäev.

Hanna. Mu Jumal, kuidas sa teda armastad!

Klara. Seda on liiga vähe, kui sa ütled, et ma teda armastan. Mind ei ole üldse olemas ilma temata. Ja siis räägid sina wastupanekust! -- see tähendab, ma pidin seda ju mõnikord, kui see kõigidel liiga üle jõu käis.

Hanna. Mis sa tahad sellega ütelda?

Klara. Seda seletan ma sulle pärast. Aga kes võiks küll vastu panna, kus asi puhkaks südamehääduses seisab, eneseohver-

kui rääm? Ja kes võiks vastu panna,
kui tema lapselik usk ja tema üleloomu-
lik võim käiki kaasa kisub?

Hanna. Üleloomulik, ütled sa?

Klara. Kassa seda ei ole kuulnud?

Kas lapsed sulle seda ei ole rääkinud?

Hanna. Mida siis?

Klara. Et Sang, kui ta kõigest süda-
mest palub, saab mida ta tahab palub.

Hanna. Et ta imet teeb, arvad sa?

Klara. Ja!

Hanna. Sang?!!

Klara. Kas lapsed sulle seda siis ei rää-
kinud?

Hanna. Ei!

Klara. See on omelti imelik!

Hanna. Mille ei kõnelenud sugugi mü-
üiguste asjade üle.

Klara. Aga siis nad ju ei -- ah, nad
arvasiwad küll, sina tead seda! -- Sest
Sang, - ja, tema on kui "imeõpetaja"
terwel maal tuttaw! Nad arvasiwad,
sina tead seda. Nad on mü tagasi-

hoidlikud, need lapsed!

Hanna. Aga teel ta siis imetegusid?

- Imetegusid?

Klara. Kas ei mõjunud ta mitte kobe, kui sa teda nägid nagu midagi üleloomulikku?

Hanna. Mul ei oleks ilmasgi mõttese tulnud seda sõna tarvitada, - et sa aga seda ütled -- Tema avaldab niusugust - ja kuidas pean ma ütleva - niusugust vaimlist mõju, - koguni isearalist mõju - nagu ei oleks ta sugugi siit ilmast!

Klara. Eks oletasi?

Hanna. Ja, sull on õigus.

Klara. Kas tead, ma väin siin mõnikord maas olla, üsna kokkukistud, ja lad kuni rinnuni üles tõmmatud, ja käed ... -- o, ma ei julge sulle seda ette teha, sest siis võib see kergesti tulla. - Ma väin sagedasti, kui tema ära on, pälwad atsa nõnda maas lamada, ilma et ma liikmeid jälle välja sirutada saaksin. Sa võid mind uskuda, see on hirmus. Kord, - Tema oli üle mä-

gede, - o, need käigud üle mägede! —
 Sääl lamaisin ma kahaksa, - terve kaher-
 sa päewa nõnda! Ja waevalt seisis ta
 sääl ukse pääl, ja ma waatasin talle
 otsa ja tema minule, sääl hakkasivad
 käed ja jalad oma tarretust kaotama,
 ja tuli ja silitas käega nende üle, ja ma
 olin jälle wäljasirutatud nagu praegu
 pikali. Ja nõnda on see ikka, - jälle ja
 jälle. Kiipea kui ta tuppa astub, lähel
 mul tarretus üle!

Hanna. Imelik!

Klara. Mis ütled sa siis selle kohta, et
 haiged, see tähendab tõesti usklikud, kes
 haiged oliwad, - ja seda ei ole mitte üks-
 kord, waid sada korda sündinud! -
 Kui ta tuli ja nendega palvetas, jälle
 terveks saiwad?

Hanna. Tõesti terveks?

Klara. Tõesti terveks! Ja mis ütled sa
 siis selle kohta, et haiged, kellel juurde
 ta ei wõinud minna, - sest siin elatakse
 ju üksteisest lõpmata kaugel! -

naistele haigetele kirjutas ta, et ta
 sel ja sel päeval ja sel ja sel tunnil men-
 de sest palvetab, ja siis pidada nad
 ühes palvetama; - ja sellest samast tun-
 nist pöörab nende haigus paremale! See
 on tosi, ma tean terve rea naistele
 juhtumisi üles lugeda!

Hanna. Imelik! Aga sellest ei ole sa ju
 kunagi kirjutanud!

Klara. Ma tundsin teid ju! Arvad sa, et
 ma tahtsin teda teie kahtlemiste alla
 anda. Siin on üks õpetaja lesk, - ja,
 seda pead sa nägema! Ta elab siin
 üsna lähedal. Ta on nii armuääriline
 kui ial üks inimene seda ole enesele
 ette kirjutada võib! Ta oli 15 aastat
 halvatuks olnud, ^{kui} ja Sangi siin tuli;
 sellest on nüüd kakskümmend viis aastat
 mööda, praegu käib ta igal püha-
päeval kirikus! Ja ta on pea sada
 aastat vana.

Hanna. Ta tegi tema terveks?

Klara. Ainult oma palve läbi!

läbi, et ta teoda sundis enesega ühes paluel-
 tama! Ja siis Agathe Florwageni lugu,
 see on ometigi kõige imelisem. Sest meie sil-
 mis oli ta surnud. Ta wõtab tema kae
 oma kätte ja paneb oma teise kae tema
 südame pääle ja seendab teda, ja sääl
 hakkab ta jälle hingama. Nüüd elab
 ta wana õpetaja lesega ühes koos, - üsna
 siin ligidal! - Ma wõiksin kuni hom-
 seni siin pikali olla ja jutustada ja jaa-
 tustada. Nagu hülgus lähel temast
 wälja ja paistab kaugele, tuhandete
 usklikude pääle, üle terve maa, nagu
 sellisarnast enam ilmas ei ole. Ja nüüd
 kasvab see niisuuraks, et meil ühtegi
 päewa enam rahu ei ole.

Hanna. Siis wõin ma seda siin ka näha
 saada, - seda millest sa räägid, - kui
 ma siin olen?

Klara. Nii kindlasti nagu seda et ma
 siin pikali olen ja ennast ainult küünar-
 kurkide pääle üles ajada saan.

Hanna. Aga miks ei wõi siis imetegu sind

aidata, Klara! Miksei ole ta siis sind juba
ammu terveks teinud?

Klara. --- Sellega on isäralik lugu. ---

Hanna. Kassa ei taha mulle seda aiga
ütelda?

Klara. Ei-ja, tahtsin ma ütelda. Aga
pärast. Sa pead jälle akna awama,
siin lähel liiga umbseks. Enam õhku,

palun! Hanna. Häämeelega [awat ülemise akna]

Klara. Nüüd peaks ta ju warsti tulema.
Täna jääb ta tõesti kauaks ära. Kui ma
ainult juba lilledel lõhna tunneksin!

Pärast wehma peab neid ometi terve hulk
lahti löömud olema. Nüüd on kell
warsti seitse, - koke seitse!

Hanna. [waatab kella] Ja on küll nii
palju.

Klara. Ietsaadik kui ma siin maas olen,
tean ma ikka, kui palju kell on. - Wärske
õhk peaks ometi minu juure tulema.
Tuul on wististe ärawaixinud? --- Sa ei
wasta mulle?

Hanna. Ei, ma ei kuulnud, mis sa ütlesid.

Ma ei jõua ikka veel omast imestusest toubuda.

Klara. Ja see on ka kõigeimelisem asi meie maal, ~~tervel~~ ~~in~~ ~~roil~~ olla, tervel meie ajal.

Hanna. Ja mis ütlevad siis inimesed selle kohta? Mis arvavad talupojad temast?

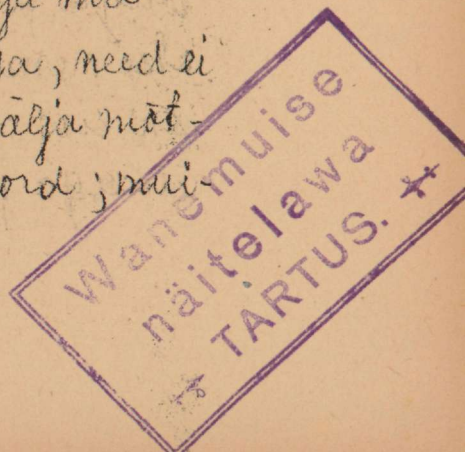
Klara. Ma usun kusgil mujal oleks see kaks kümme, ja sada korda rohkem tähelepanemist aratanud, kui just siin. Siin on, nagu plans see nõnda olema!

Hanna. Aga Klara! Imetegu jääb ometi imeteoks!

Klara. Ja, meie. Aga siin sellis looduses on midagi, mis ka meie käest üllusmulikka nõuab. Loodus ise lähel ju siin kõigkidest loomulikkudest piiridest üle. Pea terve talu on mail ää. Pea terve suvi on meil päev, - ja siis seisab päike ääd kui päeva taavas. Alid sa teda juba ööse näinud? Tead, meremuude läbi paistab ta kolm, nelj korda nii suur kui muudu. Ja värvid taeva pääl, merel ja kaljude pääl! Kõigekangemast tulipu-

masest kuni kõigppenenema, kõige õrnema kella-
 kas-valgeni! - Ja riimaliste värvid talvisel tae-
 wal! Kui nad ka pehmed on, siis on aga jälle nii-
 sugused metsikud kujud sääl sees, niisugune ra-
 hutus, alalõpmata vaheldus! Ja siis muud
 loodusimeid! Kiljanid salgud nändajaid
 lindusid, „Kalaparved, mis Parisist Strassbur-
 gini ulataksiwad,“ nagu keegi kirjutas. Nä-
 gid sa neid kaljusid, mis püsti merest üles
 tõusewad? Nad ei ole mitte nagu muud
 mäed. Ja tulesõltsi okean murdub nende
 vastu. Inimeste ettekujutused on muudu-
 gi selle kohased. Nad on piirita. Nende mi-
 narjitud, nende lugulaulud kõlawad nän-
 da, nagu oleks üks maa teise pääle kuhja-
 tud ja siis põhjanaba jäämäed veel sinna
 otsa pööratud. Ja, sina naerad! Kuula
 aga korra nende lugulaulusid! Räägi ai-
 nult korra nende inimestega, ja sa saad
 wäga pea aru, et õpetaja Adolp Sang mi-
 tse nende südame järele mees on! Tema usk
 on siin õigel kohal! Ta tuli suure waran-
 dusega ja andis pea kõik ära. Nõnda pi-

di see olema. See oli ristiusk! Ja kui ta müüd
 penikoormate kaugelt mõne vaese haige juun-
 de tuleb ja palvetab, nõnda et nad nagu
 temast osa saavad ja valgus nende süda-
 mmesse tungib, otsenkohe! Alarikord näewad
 nad teda kõige hirmsama tormiga keset me-
 re pääl; Tema üsna üksi pisi-wäikeses paadis;
 wähest on tal üks laps ehk ka mõlemad ka-
 sas; sest ta wõttis nad kaasa kui nad
 kuue aasta wanuseks saiwad! Ta teeb wähest
 mõne inimeste, ja jälle edasi teise kalameeste
 külasse, - ja siin sünnib veel kord inestioju!
 Nad nagu wõtawad teda. Ja nõnda ikka
 edasi! Kui mina wastu ei oleks seisnud,
 siis ei oleks meil praegu enam midagi ela-
 miseks, ja ise oleks wäewalt veel elus.
 Wähest ei oleks ka lapsed enam, - minuist
 enesest sugugi rääkida. Sest mina olen otsas.
Hanna. Aga siis ei ole sa mitte wastu seisnud?
Elara. See näib wähest nõnda. Aga ma
 teigin seda tõesti. Mitte sõnadega, need ei
 aita mitte! Ei, ma pidin midagi wälja mõt-
 lema, - ikka midagi uut, - iga kord; muu-

du märkas ta seda. Ah, see on, et heida meel ära!

Hanna. Midagi väljamõtlemata, ütlesid sa?

Klara. Temal puudub ühes asjas arusaamine täiesti. Arusaamine igapäevases elust. Ta ei näe ialgi muud, kui seda mida ta näha tahab. Sellepärast ei näe ta mõistuseks ühesgi inimeses midagi halba. See tähendab, ta näeb seda küll, aga ta ei hooli sellest. „Mina pean sellest kinni, mis inimeses hääd on,“ ütleb ta. Ja kui ta nendega näädib, siis on nad kõik hääd, kõik vümmne kui üks! Kui ta meile oma lapsesilmadega otsa vaatab, — kes võiks siis küll ka teisiti? Aga viimati tuleb sel ju halb ots. Sest ta ajal meid niisuguste inimeste pärast hukka. Ja sel kombel, saavad aru, elab ta üle oma jõuu, nii suurtes kui ka väikestes asjades. Ta mõtaks, kui see lähaks, vümmse mis meil on, — selle millest meie homme elama peame! „Küll Jumal juba meie eest muretseb; sest ta on meid käskinud nõnda teha.“ Ja kui niisugune torm on,

et kõigeasavamad meremehed laevaga
välja sõitja ei julge, õpetaja suurest paa-
dist rääkimatta, - siis tahab tema väikse
paadiga välja, wahist väike laps tüüri
juures! Ta läks üheskord udu ajal üle mä-
gedele ja eksis kolm päewa ilma söömata
ja joomata ümber. Siis otsiti teda ja toodi
jälle inimeste juurde, ja siis tahtis ta ju-
ba järgmisel nädalal sedasama käiku
jälle udu ajal ette võtta! Teda võtaks ju haige!

Hanna. Jätab ta seda siis ära kannatada?

Klara. Tema kannatab kõik ära. Ta jääb
magama nagu väsinud laps ja magab
ja magab ja magab! ja siis ärkab ta üles,
süüb ja hakkab jälle värskelt otsast päale.
Ta on täiesti teisest ilmast, sest ta on süüta.

Hanna. Kuidas sa teda armastad!

Klara. Ja, see on ainuke, mis minust
veel järele on jäänud. Aga lugu lastega-
see on mind maha murdnud.

Hanna. Kuidas nõnda? Lastega?

Klara. Nad kannataksid selle elu all sin-
nidagi korralikult ega kindlalt; nad läk-

siwad päris segaseks. Ahtegi taxistust ei tunnud, kui misgi asi õigeks tunnistatud oli. Aingisuojust järelekaalumist, ainult inspiration. Nad oliwad juba suured inimesed, ja ei mõistnud mitte palju rohkem kui lugeda ja kirjutada. Ja kuidas ma rõõpitsin, et neid ära searata! Ja siis wiis aastat muret nende ülespidamise ja nende äpetamise eest rõõrsil! Ja, see si minu wiimase jõuu ära. Ja nüüd olen ma otsas!

Hanna. Armas, armas Klara!

Klara. Sa ei arwa ometi mitte --? Sa ei kahetse mind wiimati? Mina, kes ma oma reisi kõige parema nehega ilmas ära olen teinud? Kellel kõigepuhkam tahtmine oli, mis inimeses ool rõõp olla? Glad ju lähem aeg sedawüisi, - ja! Kõike ei saa xord ühendada. Aga kelle gagi wahetada? - Armas -!

Hanna. Tä on siis teid kõiki ära häwitanud?

Klara. Seda ta on! See tähendab, mitte kõiki, sest seda ta ei tohtinud. Tä oleks isernast ka ära häwitanud, kui tä seda oleks tohtinud. Tä elab ju üle jõuu.

Hanna. Ülle jõuu? Kui ta tõesti imesid tees ja alati arapärastetakse?

Klara. Kas sa siis ei arwa, et ka imed selles põhjenerwad, et ta ülee oma jõuu lähel

Hanna. Sa kohutad mind! Mida sa arwad?

Klara. Ma arwan, nõnda oli lugu ka prohve-
titega, nii juutide kui paganate omadeoja.
Nad võiswad rohkem kui meie ainult ühes
ainsamas asjas, sest et meil kõigis teistes asja-
des nii palju puudus. Ja, nõnda kujutan ma
omale seda ette.

Hanna. Aga kas sa siis ei usu?

Klara. Usk? Mida sa selle all mõtled? Meie
teed seeme ühest vanast, närwilisest kahle-
jaste suguvõsast. Ma võin küll ütelda,
ühest targast suguvõsast. Minna imestasin
sangi. Ja oli nii hoopis teistsugune kui kõik
teised, parem kui kõik teised. Minna imestasin
teda niikaua, kuni ma teda armastasin. See
ei olnud mitte tema usk; see oli midagi, mis
ainult temale üksikomane oli. Kui palju minu
usul tema omaga ühist on - ja, seda ma ei tea.

Hanna. Sa ei tea seda?

Klara. Ma olin alati nii äraaetud teadisa, et mull kunnagi aega ei olnud, selle üle selgusele jõuda. Sellekson aega tarwis. Ja minul oli sellegagi küllalt tegemist, et endid päewast päewa ära elatada. See on mind liiga wara ära kurnanud. Mull ei olnud enam jõudu, suuri küsimusi üles wõtta. Waewalt suudolen ma wahet teha, mis õigus ja mis ülekohus on. Suurtes joontes müidugi; - aga peenemates? Ma pean seda tegema, nii hästi kui wain. Ja nõnda on ka liigu usuga. Mina ei saa sellest enam jagu!

Hanna. Teab ta seda?

Klara. Tema teab kõik. Arwad sa, et ma vähematgi asja tema eest wajan?

Hanna. Kas ei taha ta sind siis nii, kaugele wiia, et sa usuksid, mis tema ise usub?

Klara. Mitte sugugi. Et inimene uskuma peab, et teda hukka ei mõistetaks, see on, ütleb ta Jumala asi. Kie asi on, tõe oma olemises taga nõuda. Küll meie siis juba usume, - siin wõi lääl ilmias. Ja, tema on wagu ühest tükist walatud!

Hanna. Aga ta töötab ometi usu lajarilao-

tamise hääks?

Klara. Omal viisil. Ilmasgi, mitte ilmasgi sunnisteel. Ja auustab igapähe arvamist ühel viisil. Kindel sa: igapähe arvamist! Ah, niisugust teist ei ole kui tema!

Hanna. Sa näed teda ^{nagu} ~~ka~~ esimesel jõuastusepäeval. Ja seda, sellest hoolimata, et su silmad vanaks läinud on.

Klara. Ja seda sellest hoolimatta, et mu silmad vanaks läinud on.

Hanna. Aga sinu usk tema imetegude sisse, -- ja, äieti ei ole sull ju siis usku selle sisse?

Klara. Mis sa sa saäl ütled? Ei ole midagi, mida ma enam ja kindlamini usaksin!

Hanna. Kuid sa teda tõrmi ajal wälja lasta ei taha ja kui sa ei usu, et te tagasi saate, mis ta ära annab, kas wõi wiimase, -- siis ei usu sa ka seda.

Klara. Enne kui ma seda kõike luban? Ja tead sa, Hanna, just selles seisab minu terve jäsend.

Hann. Algu. Aga see ei ole mitte usu jäend.

Klara. Ei, ei. Kuid see üksteisele vastu räägib,

-mis see teeb? Meie kõik teeme seda, mis üksteisele vastu käib, - ainult tema mitte. Pääleselle tahhan ma sulle veel ütelda, et kui iseenese või lapse merde viskad, - see on minu silmis enam rüüsus, - see on Jumala rüüsumine.

Hanna. Ma aruan, imetegu peaks imeteoks jääma, rüüsumine hästi siis kui asi meie oma elusse puudub, kui siis kui ta teiste elusse puudub.

Klara. Aga oma elu ise hädaohkusse viia?

Hanna. Kui see sellepärast sünnib, et teiri päädta? Seda ei või ometiigi Jumala rüüsumiseks pidada nimetada?

Klara. Palun, Hanna, ära räägi enam sellist! Ma ei suuda seda ära kannatada. Ma tean ainult, kui ta lastelt selle ära võtab, millest nad elama peavad, ja seda kurjale, halbale inimestele annab, ehk kui ta udus üle mägede lähel või tormiga merele minna tahab, siis, ja, siis heidan ma talle risti tee pääl ette! Ma teen kõik, tingimatta kõik, mis ma väälja mõtelda jöuan, et teda selle juures takistada! Ütleme, ta tahaks seda praegu teha --? Ma ei ole enam mitte kuud aega jälgade pääl seista jõud-

nud; - aga siis võiksin ma seda, siis võiksin ma
 seda! Ma usun seda kindlasti! Siis teen mina
 ka inimesed, sest mina armastan teda ja tema lapsi.
 [pikane vaikimine]

Hanna. Kas ei või ma midagi sinu häaks teha?

Klara. Anna mulle natuke odeskolonjet! Siia mede-
 kohtade päale! Ja lase mind siis nuusutada!
 Sellest, mis sa mulle eila andsid. Aga autsu! Kas
 sa korri wälja ei saad? - Tääl on korjivinn!
 Tääl, tääl! Ka alumine pool akent tee lohti ka
 alumine!

Hanna. Ja, ja!

Klara. Kui ma mitte nii märg ei oleks selle
 hirmu wihma järele, siis tahaksin ma küll
 wälja. Kas sa korri päält ära ei saad?

Hanna. Ja nüüd ta tuleb juba.

Klara. Täana ta sügawamale. Aga mitte
 liiga sügawale. Waata, nõnda! Tule! - Ei,
 Jasmin!

Hanna. Jasmin? - Ei siin ei ole jasmini!

Klara. Jasmin, jasmmin! - See on tema! Ma
 kuulen teda! See on tema! - Jumalale tänu!
 Nüüd olen ma kohel rahulik. - Kii rahulik!

Ah, missugune õnnistus! Sääal ta on [Sang tuleb]

Teine etendus.

Sang. Veel kord tere hommikust! - Tere hommikust, armas Hanna! Hui ilus, et sa siin oled, et sa siin meie juures oled! Kiisugust hommikust, nii täis lõhna ja laulu, ei ole ometi teil Americas! Mitte teinuks kuskil ilmas!

Hlara. Aoja minu lilled?

Sang. Kas tead, mis mulle täna juhtus?

Hlara. Sa kiinkisid nad ära

Sang. Ei? - hahaha! Ei, see kord mitte, ütles Fordenskjöld! Ainult mitte kuri olla! Sääal pahandasime ja kirusime me selle pika, hirmsa vihma üle ja kartusime mäl-likisemist ja kivide alla kukkumist ja kõiksugu õnnetusi - - - Ja nüüd on vihm ainult õnnetust ja küllust toonud! Hui ma täna jälle päikesest nägin ja wälja läksin, - ah, missugust lilledetoredust ma sääal nägin! Jalgi ei ole ma sellesarnast näinud, kui see aastal! Ma sattusin miisugusesse lõhna ja wärwide külluse sisse - ja sääal tuli mul korraga miisugune meeleolu, et mul tõe poolest pea-

aegu häbi oli rohtu maha tallata, mis ini-
 meselle nii palju rõõmu teeb. Ja siis pöörasin
 ma kõrwale ja leidsin ühe jalgraja, ja seda
 mööda läksin ma edesi ja waatasin alla
 nende kasteniisketesse silmadesse. Missugune
 tungimine sääl oli! Ja missugune elu
 alalhooldmise puud keset kõiki seda tungi-
 mist! Missugune ihaldus! Isegi kõigi väik-
 semad katsusiwad keela päikese poole väl-
 ja sirutada! Kii awalikul ja nii ihal-
 dawalt! Tähti mõnda oliwad juba nii
 warakult platsis, et ma arwan, need
 kelmid saadawad enne päewa lõppu
 veel oma õietolmu kosjareisile! Ka mõn-
~~eda~~ metsmesilaste nägin ma juba!
 Nad ei teadnud kuhu nad ennast pöö-
 rama pidiwad, keset kõiki neid lõhna-
 woolusid! Sest üks tuhast lõhnab ja meeli-
 tab ikka veel awatelewamaest, kui teine,
 ja sääl oli tuhast kord tuhanded! Ja,
 nüüd hakkab pääle! Kas siis selles kirjus
 miljonite kogus ka isiklikku elu? Ja, en.
 Ja tead sa, sääl ei wõinud ma mitte

ühkegi nendest ära noppida, aga mul on
täna midagi muud sinu jaoks

Klara. [on tema rääkimise ajal ööle mäku
annud] An sul?

Sanoj. Ka mina tahan katsuda täna sie-
punga avada.

Klara. Mis sa avaad?

Sanoj. Ja sa ei usu küll minust misugust
halbust, et sinu eestmidagi vajata väiksin;
aga ma väin.

Klara. Ma olen annu tähele pannud,
et sa midagi -

Sanoj. Ei, oleid sa seda tõesti? Sest see kord
väiksin ma ameti. Kui ma sinu haiguse
pärast mitte nõnda mures ei olnud, nagu
kõik tüsed, siis oli sellel oma põhjus.

Klara. Aga mis see siis on?

Hanna. Ja, mis see siis on? Ta lähel pä-
ris rahutus.

Sanoj. Ma katsun ruttu teda. - Ma olen
mii paljud aidanud ja ei või teda mitte
aidata, sest et ma temaga mitte õieti
ühensus palvetada ei saad, ta tõugub

wastu. Ja mul ei ole milte kõige pähemat-
gi võimu, kui haige ühes ei palweta, - isene-
lest mõista, kui ta palwetada võib. Selle-
pärast kirjutasin ma siis meie lastele, et
nad tuleksiwad. Ja eila õhtu, kui ma nad
mü wara ülesse wiisin, siis ütlesin ma hei-
le ka, mispärast ma neid tulla lootsin:
nad peaksiwad nüüd tublisti magama ja
mull siis täna hommiku kell seitse ema
woodi ääres palwetada aitama!

Klara. Lina armas!

Sang. Meie tahame sind palweahelaaja
ümber piirata! Üksjalutsis teine päätsis,
ja mina otse sinu ees. Ja siis ei jäta me
enne järele, kuni sa magama jääd?
Mitte enne, ei, mitte enne! Ja siis taha-
me seda korjata, kuni sa üles tõused ja
meie keskel kõnnid. Ja seda tahame me.

Klara. Lina armas!

Hanna. Ja mis ütlesiwad lapsed?

Sang. Ja neid oleksid sa ainult nägema
pidanud! Nad oliwad päris liigutatud,
Ma kinnitan sulle, nad läksiwad nii

kakwaturs nagu woadi riie. Ja siis wõrta-
sivad nad üksteisele otsa. Aga siis sain
ma aru, et nad üksi pidiwad olema.
Ma näen, ka sind liigutab see. Sa paneid
silmaid kinni. Ma sina tahaksid nüüd
küll üksi olla? - Ja, mille tulewad nüüd
külalised, tähtsad külalised. Waja ennast
ette walmis tada? - Mis kell on praegu?
Hanna. Üle seitsme.

Sandy. Ei, see on wõimata; sest siis olek-
sivad nad siin - Sa oled ära unusta-
nud, oma kella mille aja järelt seada.

Hanna. Ei, seda ei ole ma

Sandy. Siis ei ole sa teda mitte ajelt sead-
nud, minu sõber. Wõid ja mõelda, et
täiskaswanud lapsed, kes oma ema woadi
juures palwetada tahawad, õigel ajal
üles ei ärka?

Hanna. Ma lähen õige üles.

Sandy. Ei, ei, ei! Need wümased silmapil-
qud peawad nende eneste päralt olema!
Ma tunnen seda!

Hanna. Nad ei pea mind kuulma. Ma

vaatan ainult sisse. [ära]

Sang. Aga tasa, üsna tasa!

Kolmas etendus.

Sang. Kui ilus temast et ta nii hoolikas on!

Klara. Sina armas!

Sang. Sinu häälel on niisugune murelik kõla? - Ah, looda ometi! Ma ütlen sulle, ma ei ole ennast kunagi kindlana tundnud. Ja kes mulle selle tundmuse annab, seda tead sa. Klara, - minu armas Klara! [Lasest tema noodi ette põlvile!]

Enne kui meie suureks palves ühineme, pead sa mulle lubama sind tänada! Ma tänasin täna Jumalat sinu eest. Keset seda kevade toredust tänasin ma. Kui üliõnn oli rõõm minu ümber ja minu sees.

Minu hinge eest läks kõik mööda, mis meie üksteisega ära elanud oleme. Tead sa, ma arvan ma armastan sind sellepärast ainult veel enam, et sa minu usku mitte täiesti ei jaga; - sellepärast oled sa veel enam alalõpmata minu

Vanemuise
näitelawa
+ TARTUS. +

mõtetes. Sinu enesõhweerdamine minu eest, see tuleb täielikult sinu loomusest, sinu tahtmisest tal ei ole teist põhja. Ja sinu hing jääb täielikult minu kõrval; selle päale olen ma uhke. Aga kui ma müüd selle päale mõtlen, et sa, - ilma et sa usuksid nagu mina - oma elu minu eest oled armud -

Klara. Adolff!

Sang. Ma hojan sinu suu käega kinni, kui sa räägid. Künd on minu kord rääkida! - Ah, see on hirm, mis sa teinud oled. Meie teised, meie andsime oma usu, sina aga andsid oma elu! Missugune usaldus peab sul küll minu vastu olema! Kuidas ma sind armastan! Iga kord, kui minu usutuli sind kartma pani ja sina minu pärast ehk meie laste tulewiku pärast wäisesid ja siis wähest mita ära ei kaalunud, mis sa teed tegid, - - ma tean ju, sull ei olnud enam küllalt jõudu, et seda paremini teha.

Klara. Ei, mul ei olnud enam jõudu.

Sang. See on minu süüd. Mina ei mõist-
nud sind hoida

Klara. Adoff!

Sang. Ma tean, see on nanda! Sa ohver-
dasid ennast tükki tükilt. Ja mitte oma
usu pärast või taru looteses siin, ehk
süäl ilmas; ei, üks ja ainult armastu-
sest. - Kuudas ma sind armastan! Täna
tahtsin ma sulle kõiki seda ütelda. Kui
Hanna mitte wälja ei oleks läinud, siis
oleksin ma teda palunud, mind na-
tuseses ajaks sinuga üksi jätta.

Tänu Klara! Täna on sinu suur päew.
Küünd tulewad warsti lapsed. Lase ma
suudlen sind nagu kõige esimesel päeval!

Nelijas etendus.

Sang. Noh!?

Hanna. Kell on üle seitsme.

Klara. Ma teadsin ju.

Sang. An üle seitsme? - Ja lapsed?

Hanna. Nad magasiwad.!

Sang. Nad magasiwad?

Klara. Ma teadsin ju! ^{lüh} ^{annos}

Hanna. Elias oli täiesti riides. Ta oli ennast woodi päale wisanud, nagu ei oleks ta mitte magada tahtnud, waid ainult puhata; ta oli aga selle päale waatamata magama jäänud. Rahel magas, käed teki pääl risti pandud. Ta ei kuulnud midagi.

Sang. Ma nõudsin liiga palju, laste käest - sellest müüdist ei saa ma kunagi lahti.

Hanna. Nad ei ole ju kaks päewa ja kaks ööd pea und silmi saanud; see tähendab, sest saadid kui me kokku saime.

Sang. Aga mida mõttes siis jumal sellega, et ta mulle otse tänna müüguise jõuu andis? Ja mind nii kindlaks teigi? - Seda pean ma katsuma ära arwata. [Ära] Wabandage mind siemapielguks, minu armsad! - Missärest otse tänna? -

Wies etendus.

Klara. Äratasid sa nad üles?

Hanna. Muidugi. - Tead sa, mis ma arwan?

Klara. Jumal ja! Ma hakkam wärisema.

Hanna, Üsib saäl midagi teha?

Klara. Ei, - ainuke asi on, et ma rahun seda pehmedada. - oo! - Eila oli midagi nende silmades. Küüd mõistan ma seda.

Hanna. Neil ei ole enam oma isa usku.

Klara. Neil ei ole enam oma isa usku.

Kuidas peavad nad wõidelnud olla ja kannatanud olema, waeskesed! Nemad, kes nad teda üle kõige ilmas armastawad ja austawad!

Hanna, Sellepärast oliwad nad ka eila nii waikesed.

Klara, Sellepärast oliwad nad kõige waiksema asja pärast nii waikesed liigutatud! Ah, sellepärast kirjutaska Rahel sinulle, keegi pidi siin olema, - ta ei usaldanud iseennast.

Hanna. Sul on kindlasti õigus! - Kuidas nad küll sellega on wõidelnud!

Klara. Waesed, waesed lapsed!

Hanna. Saäl tuleb Elias.

Klara. Anta siin?

Elias. [langeb ema woodi ette polwile ja peidab näo käte wahel]

Oh ema, ema!

Klara. Ja, ja - ma tean kõik.

Elias. Sa tead seda? Ei või ju enam paremat olla?

Klara. Ja, ei või enam paremat olla.

Elias. Kui ta eilaõhtu ütles, et ma täna hommiku kell seitse -

Klara: Ole wait! Ma ei kannata seda ära!

Hanna. Siin ema ei kannata seda ära!

Elias. Ei, ei! Ma teadsin ju et see hõnda pidi tulema. Ühel või teisel viisil. See pidi viimati nõnda tulema.

Hanna. Suudad sa seda ka päält kuulata?

Klara. Ma pean seda kuulda võima, hille mulle. -

Hanna. Mis pean ma sulle ütlemä?

Klara. Elias kas sa enam siin ei ole?

Elias. Kuulen siin, ema

Klara. Ja Rahel?

Elias. Mis sa arvad emä?

Klara. Kus Rahel on?

Elias. Ja tõuseb praegu üles. Ja wälwas minuaga

õõsi kella kaketeistkümnene. Aga siis ei jäud
 Anud Rahel enam.

Klara. Aga lapsed, - kuidas, - kuidas see siis
 kõik tuli?

Elias. Et meie oma isa usu kaotasime?

Klara. Et teie oma isa usu kaotasite, lapsed!

Hümes etendus.

Sang. Alete teie oma usu kaotanud? -- Kuhu
 poeg? -- Alled sa ometi usu kaotanud?

Hann. Waata ometi Klarat, Klara! aga Klara!

Sang. [ruttas tema juurde; pani oma käed tema
 pääle] Lähel juba mööda. Ei tulnud. - Juma-
 lake tänu!

Klara. Lähel juba mööda. -- Aga, - haja,
 haja sina mind!

Sang. Ja, ma haian sind.

Klara. Ja ära lasi nii kaugele minna, et ma
 nutan! Co! -

Sang. Ei, ei! Mitte nutta! [kumardas täiesti
 tema üle ja sundis teda] Ole müüd tugev! -

Klara! -- Nõnda, nõnda! Sa ei pea mitte
 kurb olema. Sa pead selle pääle mõtlema, kui kur-
 wad nemad on olnud. Xemad tahtsiwad meid

omas walus ja wõitlemises hoida. Kas ei taha
meie neid ka hoida?

Hlara. Ja.

Sang. Waata, + sellepärast tuli sulle see pramp!
Meie pidime asja alles järelekaaluma. Miidu
oleksime me wahest nende wastu kibedaks saa-
nud. Tearamis mina omas õigeduses, Kus Ra-
hel on?

Hanna. Ta tuleb kohe. Ta on jõe kuni kella
kaheteistkümneni Eliasega walwanud.

Sang. Ah, need lapsed, - need lapsed! - Kuidas
wõisid teie seda ometi! - - Ei, ei - Ma ei taha seda
sugugi teada. - - Sina olid alati auus. Kui
sa seda oled teinud, - siis pidid sa ka seda
tegema.

Elias. Ma pidin seda tegema. Aga hiamusolise.

Sang. Sa said oma usu siin minu juures lii-
ga kergeti. Mina olen ju ainult tundmuste
inimene. Wahest on see ruse usu hakatus, mis
mitte kaduma ei saa minna.

Elias. Ma tunnen ennast nagu kurjate-
gija olewat, - aga ma ei ole seda mitte.

Sang. Arwad sa et ma siemapikuqi

kahitlen, mu pööry? Ära lase ennast selle läbi ensitada, et ma ennast selle läbi enese üle mitte nii päris walitseda ei saa! See tuleb sellest, et ma nii palju teie usu päiale ehitasin. - Mikul peab aega olema, kuni ma - - Ei, ei, ei! Anna mulle andeks, Elias! Sina ei saa ju sinna midagi parata.

[Rahel astub sisse, taganeb äga kartlikult mõne sammuga tagapoole. Sangy mäeb teda]

Sangy. Rahel, ah-Rahel! [Rahel tuleb ette ja langeb põlvili] Amast kõige waremast lapsepõlvest saadik oled sa mind rohkem uskuma õpetanud, kui kõik raamatud. - - - Kuudas võib see võimalik olla! Ei, kui nad sinust võitu on saanud, siis tahan + ma omelti teada, kuudas see tuli! - Sest et keegi sind minu käest ära võtta võiks - - -

Rahel. Mitte sinu käest, isa!

Sangy. Anna andeks! Ao ma ei taht -

mud sulle haiged teha. - Tule siis minu juurde. [Rahel viskas ennast tema rinnale.] Ma töotan teile, mu lapsed, et ma nüüdsest pääle seda asja enam ei puuduta. - Enne pean ma aga teadma, - ja selle üle ei või teie ometi ütelda, - kuidas see kõik tuli?

Elias. Ja kui sa ka päevad otsa minu jaoks selle üle rääkida tahaksid, - siis ei saaks ma sellega ometi mitte valmis.

Sandy. Ei, selleks ei kõlba ma. Minna ei saa usu pärast läbirääkimisi pidada. Seda ma ei mõista ma sugugi.

Elias. Aga kuulama pead sa mind ometi - ?

Sandy. Kui sulle sellest troosti alla võib, siis on see teine asi. Siis teadsa, et ma sind kuulata tahan.

Kas sa ei või seda mulle mitte lühidalt ütelda, üsna lühidalt? Mis see oli, mis teid nii kaugele viis, - - see, ja see, mis teid nii kaugele viis, lapsed?

Elias. Ma võin sulle seda mõne sõnaga ütelda. Rahel ja mina, - meie liidsime, et ristiniimesed mitte riisugused ei olnud, nagu sina meile õpetasid.

Sang. Aga lapsed -!

Elias. Sa saatsid meid kõigeparemate juurde, keda sa tundsid. Ja need oliwad ka kindlasti kõigeparemad. Aga Rahel ja mina jõudsimme varsti otsusele - ja nimelt ütles tema seda enne: - on ainult üks ristiniimene olemas, ja see on isa.

Sang. Aga lapsed?

Elias. Oekusiivad teised naturaie enam ehk naturaie vähem seda olnud mis sina oled, ainult üks osa sellest, - ja, siis ei oleks meie kindlasti mitte ennast petetud tundnud. Aga need on midagi hoopis muud, - kui üsna teistsugused!

Sang. Mis sa tahad sellega ütelda?

Elias. Kende usk on paenduvus. Kii

elus kui ka ristiusu-õpetuses kumardavad nad selle ees mis on, - selle ees, mis nende ümbruses ja nende ajal maksab on, - seltskondlike asutuste ees, kombe ees, ellarwamiste ees, majandusliste ja kõiksugu munde olude ees. Nad on ristiusu-õpetuses kõwalt teesid leidnud, nii et nad sellega mis olemas on, kokku sünniwad

Sang. Kas see ei ole tõesti liiga süisgi liiga wali otsus?

Elias. Sina otsid mis ristiusu-õpetuses kõige kõrgem on ja käid selle järel. Ja sellest tuleb see wähe.

Sang. Aga mis lähed siis see wähe teile korda, kus armsad lapsed?

Elias. Ja juhtis meid järel mõtlema, isa, - Imestad sa selle üle?

Sang. Mõelge niipalju järel, kui te tahate aimult ärge mõistke mitte kohut.

Rahel. Ma ei usu et ma seda olen

Sest et me nägime, et nende usk nendele niisama loomulik oli, nagu sinu oma sinule.

Sanoj. Aoh, ja siis -?

Eliaš. Aga mis on siis ristiusk? Kende usk ei ole seda ometi küll mitte?

Sanoj. Ja kui mitte. Mis on siis selle juures halba? Kui nad oma parema arusaamise järel teinetaavad?

Rahel. On siis ristiusk midagi mida meijonitust ainult üks kätte suudab saada isa?

Eliaš. Peavad kõik teised temas poelikuteks jääma?

Sanoj. Mida nimetad sa ristiniimeseks?

Eliaš. ainult seda nimetan ma ristiniimeseks, kes Jeesuse käest täielikuse saladuse ära on äppinud, ja kes kõigis asjus selle poole püüab.

Sanoj. Kui ilus sinu seletus minu meelest on! Sa oled oma emalt mi-

daagi tema peenikesest arusaamisest
 pärinud. - Ah, see oli ikka minu
 ilusam unenägu, et sa kord, - - -
 Ei, ei, ei! - Ma töötasin teile, lapsed, -
 - - - ja ma tahan oma töötust pida-
 da. Sa ütlesid - ? See on tšisi; väga
 häa!

Aaja, mu poeg, kas ei või siis igale ühe-
 le lubada kätset teha, ristinimeseks
 saada, ilma et teda sellepärast
 poolikurs nimetada? Mis? Kas ei pea
 just siin usk appi tulema? Ühe ära-
 teenimisene tuhandete puudulikkuse
 vastu.

Elias. Seeip see ju on! Kui me kõigest
 hingest seda püüame, - siis on, et
 usk appi tuleb.

Sandj. Ku ja - ?

Elias. Aaja nõnda teeb ainult üks ai-
 nukene inimene, - ja see oled sina.
 Teised, - ei, ära kardada! Ma ei ütle seda
 mitte, et nende pääle kaevata. Mis si-
 quus oleks minul selliks? Teised, - nemad

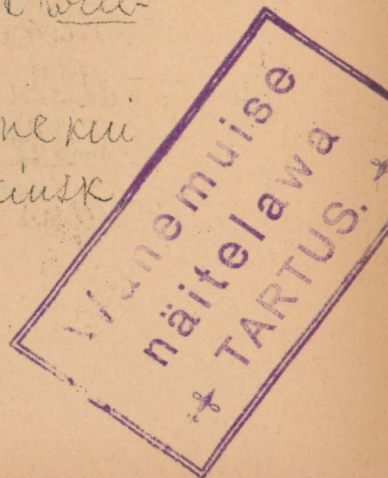
Lõmbawad sellest nii palju maha, et nad selle asjaga rahulikult leppida wõiwad; ta on meile niid sünnis; - ehk nad katsuwad seda tõesti ja - tõstawat ennast ära. - ja, see on õige sõna.

Rahel. Ja see on õige sõna. Ja saäl, armas isa, ütlesin ma Eliasele: kui aga need aastad tänapäew veel nii wähe inimeste eluluga ja inimeste wõimisega kokku käiwad, - siis ei wõi nad küll mitte kõigewägema pealt tulla.

Sandj. Ütlesid ta seda? - - -

Elias. Mina ei saanud Raheli kahtlemisest enam lahti. Ja sellepärast hakkasime me otsima. Me otsisime nende aastete jälgi ajaloo tagasipidi, ja jõudsime meie ajaarwamisest wäljapuole.

Rahel Need aastad on - wümanekui üks - kõik palju wanemad kui ristiusk isa.

Sandj. Ma tean seda, laps.

Elisas Keid on juba palju warem unistajad kuulutanud - -

Sandj. - - Hommikupära ja Opekamaa unistajad melleäraheitmise algadel, niisugusel ajal, kus kõige paremad endid ära igatserivad, uenduse-maale, -kaugelle, kaugelle! Ma tean seda mu lapsel. Siin, siin komistate teie? Sa suur Jumal! Nagu ei oleks see uenduse-maad, nagu ei oleks tuhandeaastane riik mitte niisama hästi teie asi, kuiigi ta warra, põline Homiku-maad uenägu on! An ta enese pääle nii kaua kodata lasknud, et nõrgad hinged teda ilmsõimatuks unistuseks hakkawad nimetama, - ja nõudmisi, mis sinna poole wiivad, ilmsõimatuks aadettiks, - - mida see siis tõendab? Mitte midagi õpetuse asjus, palju aga mis kuulutajatesse puutub. Ah ja - palju kuulutajate asjus. Nendest ei taha ma pikemalt rääkida, ma tahan ainult ütelda, kuidas mul enesel läks. Ma

nägin, et ristiusk kõhuli roomas, - isegi
 ettevaatlikult ioga, künka ümber. Miks
 ta seda teeb, küsisin ma eneselt. Sün-
 nib see sellepärast, et ta kui ta ennast
 täitsa püsti ajaks, kõik asjad roobas-
 tesse välja lükkaks? On ristiusk ilm-
 võimata, või on seda inimesed, sest et
 nad ei julge? Kui ainult üksainus
 julgeks, - kas ei julgeks seda siis kogu
 tuhanded? Ja saad sa mulle selgeks, et
 ma katsuma peaksin see ainus olla.
 Ja ma arvan, seda peaks igaiaks katsu-
 ma. Ei tee ta seda mitte, siis ei ole ta kelle-
 gi usklik, sest uskuda tähendab selles
 kindel olla, et uskul midagi ilmvoima-
 ta ei ole, - ja siis seda usku üles näidata.
 Ütle ma seda, et ennast pihta? Ei en-
 nast süü distada. Sest ehk ma küll praegu
 nii kõrgelt olen ehitanud ja mulle
 niipalju armu osaks on saanud, laugiu
 ma ka praegu veel jumalast ära. Kas
 ma ei mõelnud just praegu jälle, et see
 võimata on, seda siin üna üksi jätta?

päästa? Kas ma ei kahelnud ja ei soostunud teiste käest abi? Sellepärast võttis Jumal aia abi minult ära, sellepärast laskis ta sindida, et ka teie selle, ilmiwõimatu" pärast langesite ja mulle seda jutustasite. Sest nõnda pidi teie tund ette valmistatud olema. Kuid tahab ta meile kõigile näidata, mis võimalik on! Ah, - mina muretsesin ja ei mõistnud mitte! Kuid nõustan ma. Minu pean seda üksi täide saatma! Kuid olen ma käsu saanud; müüd wõin ma ka seda. Sellepärast see suur ettevalmistamise armatse täna. Kõin sünnib kokku. Klara, kulleid sa? Mitte mind ei ole see enam, kes räägib; see on kindel usk minu sees, - ja sa tead, kelle käest see igakord tuleb! [laseb teie ette põlwili] Klara, minu Klara kallis sõber, miks ei peaks sina Jumalale niisama armast olema, nagu igaks, kes kõigest südamest usub? Kas ei ole Jumal meie kõikide isa? Jumala armastus ei ole mitte usklikkude es-

õigus. Usklikudele eesõigus on, tema armastust tunda ja tema üle rõõmu tunda, - ja tema nimel ilmivaimatut võimalikkust teha. Sina kannateis, sina truud! Kiind lähen ma sinu juurest, et seda teeks teha. [Täuseb üles] Ja, et seda teeks teha! Ma lähen kirikusse lapsed, sest ma tahan üksi olla. Ja ma ei tule enne kirikut ära, kuni ma Jumala käest emale und olen saanud ja uue järele teavist, nii et ta üles tõuseb ja jälle meie keskel käib. Ära ehmatage. Ma tunnen, tema tahab. Tema ei anna mulle seda mitte kõhe; sest seekord kahtlesin ma. Aga ma tahan kannatlik olla ja waljut armulist Issandat oodata. Elage hästi! [Langeb kera üle kummuli, lühikest palwet tehes.] Tänu teile, mu lapsed! Kiind olete teie mind süsgi aidanud, enam kui keegi aimata olexs võinud. Kiind lõon ma ise onia palwetaskella. Esimesel selle helina juures teate siis, et ma ema eest palwetama olen hakanud. Rahu olgu teiega!

Hanna. [on temale tahtmata ukse avanud
 saag lähab wälja] See on --- see on ---
 [hakkab nutma].

Elias. Ma pean seda nägema, - ma pean
 nägema, kui ta sisse lähab. [ära!]

Rahel. [tuleb ette] Ema! - Ah, ema!

Hanna. Ära kõnele temaga. Ta waatab
 küll sinu pääle, aga ära kõnele temaga!

Rahel. Ma kardan nii!

Hanna. Siit, kus ma seisan, wõin ma sinu
 isa näha. Küünd on ta koke kirikuu juures.
 Tule siia.

Rahel. Ei! - Ei, ma ei suuda seda ära kan-
 da. Mutt on nii hirm - ema! Ta waatab
 minu pääle, aga ta ei waata mulle - Ema!

Hanna. Wait, Rahel! [kellad hakkawad
 helisema]

Rahel. [wajub põlvili. Natukese aja järele
 hüüab ta, aga ma dala häälega]

Mu Jumal, Hanna!

Hanna. Mis on?

Rahel. Ema magab.

Hanna. Ta magab?

Rahel. Ema magab!

Hanna. Täesti -- ?

Rahel. Ma pean Eliase üles otsima. Ma pean talle seda üttelema! [Ära].

Hanna. Ta magab nagu laps. Oh, mu Jumal! [läheb põlvili]

[Kuulda on kanget mürimat, ikka kõõlenni-
ne ja kõõlmine; siis kohutavalt kangemaks
minnes. Hülinded väljast. Maja hakkab väri-
sema. Mürim kasvab.]

Rahel. [väljast] Kärgi langeb! [kärjus tor-
mas sisse] Kärgi langeb kiriku päale! Meie
päale! atse kiriku päale! Meie päale!
Iisa päale, meie päale! Kõik veereb, suit-
seb, läheb mustaks, - oo! [Kihutab ennast
põlvede pääl emma moodi juure ja peidab
pää woodisse.]

Elias. [väljast] Iisa, isa! - oo!

Hanna. [viskab ennast õe woodi alla] Nüüd
tuleb! nüüd tuleb!

[Mürim on oma kõige kõrgema astmeni jõud-
nud, siis jääb ta üsna aegamööda tasase-
maks. Läbi mürima on kiriku kellade löönist

Kuulda.]

Hanna. [kargab üles] Kell lööb meel! Ja elab!

Rahel. Ja elab!

Elias. [wäljast] Isa elab! [lähemale tullis] Kirik seisab! [tees] Kirik seisab. Isa elab! Just kiriku juurest pöörab mägi kõrwale, - pakemale poole. Ja elab! - Ja lööb kella, oh mu jumal! [wiskab ennast ema wõodi ette üle]

Rahel. [tuleb]. Elias, - ema?

Hanna. Ja magab!

Elias. [kargab üles] Magab ta?

Rahel. Ja ta magab, -

[kiriku kellad lööwad]

Hanna. Usna rahuleikult magab ta.

eesriie.

Teine waatus.

[Wäike palgituba. Tagaseinas uks, mis katu-
sega palkoni pääle wiib. Uks on parani lahti.
Kaha on kitsast maariba, mis palja kalju-
seinaga lõpeb. Paremas seinas on uks. Pühemas
suuraken. Ukse kohal mis palkoni pääle
wiib, ripub kuldne Ornistegija kugu, mlaasi all
Usna pahernal pool sohwa, mille ees laud
seisab, kus mõningad raamatud pääl on
Seinte ääres toolid.]

1. etendus

Elias [tuleb palkoni päält sisse, ruttu, rahutult
Tal on linasest riidesid püksid ja kerged kingad
jalas. Tal on flanellsärk seljas ja müts pääs. Ta
seisab wagu, astub akne juurde ja kuulab.
Selgesti on kuulda, kuigi kaugelt, ihte kuri-
kuulauku, mida üks mees laulab. Elias on
wäga ärewil.]

Rahel [tuleb tasa uksest paremal pool, mis

~~mis~~ minni on ja mille ta jälle oma taga
kinni paneb. Wend annab talle märku, et ta
wait seisma ja kuulama peab.]

Rahel [nõngas amuti ärewil, ütleb tasa] Lase
ma arwan unse ema juurde.

Elias. Kas siis ema üles on ärganud?

Rahel. Ei. Aga isa kuuleb ta süsgi [Läheb peh-
p. ära; tuleb jälle tasa tagasi ja jätab unse oma
taga lahti, ütleb siin tasa] Ta naeratas.

Elias [tasa] Oo, Rahel!

Rahel [liigutatult] Elias! - Ära ütle midagi,
ma ei suuda seda ära kanda!

Elias. Waata wälja, Rahel! - Kas võib midagi
ilusamat olla? Eudanded wäikesed, oo, nii wäikesed
inimesed kiriku ümber, ja tema sääl sees
palwetades ja lauldes, ilma aumamata, et
keegi sun wäljas ole. Aknad awatud, aga luga
kõrgel, kui et ta seda näha võiks. Ja inimesed wal-
jas ettevaatlikus kartuses, et ta neid kuulda võiks,
et teda ei eksitada. Waata, ta rääkis palweahe-
last. Kõik need inimesed ungi ümber kiriku,
- see on see palweahel!

Rahel ja. [Kuulawad laulu. Laul lõpeb] Ta

laulab nii tihti tänna

Elias. Pane nüüd unsed kinni! Mul on sulle nii palju ütelda. Ma olin kaks korda siin ja otsisin sind.

Rahel [läheb taas paremale poole ära; tuleb tagasi ja paneb unse oma taga kinni, ütleb siis kowernine]. Täna pääleõanat on veel enam inimesi juurde tulnud

Elias ja neid tuleb ikka veel rohkem, - peni-koormate tagant tulevad nad siia! See ei wõi neid kõiki näha, seot terve hulk on neid metsas ja kuulawad ettekuige ja jutlust. Säär ei eksita nad isegi. Nõnda käiwad inimised edasi ja tagasi - metsa ja kirku wahet - Aga waata ometi kord ranna poole - ?

Rahel. Aga mis see siis on? Wäljad päris mustawad inimestest! Mis see siis on?

Elias. Misjonibaew on päralt jõudnud

Rahel. Misjonibaew?

Elias. Kas see siis ei tea, et kõik kes siit hom-
miku pool elawad misjonikoosolekuis linnas
suure aumulaewa on üürinud? See on praegu
siin fiordis.

Rahel. Sin?

Elias. Ja sin.

Rahel. Mis pärast tulebta aga sina?

Elias. Et imetegu näha! Kui meie saadime
- õpetaja Kröger ja veel üks teine - peatusko-
hal wäljas merel laewa pääle tulivad -

Rahel. Kõh?

Elias. Ja jutustaswad, mis sin elu sündinud,
ja et isa inka veel arikus on ja palwetab -

Rahel. Kuid saan oma arm.

Elias. Pää ei tahtnud mitte ükski nendest edasi,
kõik tahtsivad sina. Piiskopp ja waimulikud
palusiwad, nad pidagu oma sõna ja täitke oma
lubamist, nemad tahtsivad aga sina! Pää pidi-
wad siis teised järele andma. Kuid on nad sin.

Rahel. Ka õpetajad?

Elias. Piiskopp ja õpetajad, - muidegi!

Rahel. Nad ei tule aga ometi mitte sina, wajasse?

- Elias, sa peaksid ennast ometi waturke teiste
riide panema.

Elias. Ma ei kannata ära riietes.

Rahel. Sa ei kannata riietes ära?

Elias. Nad põlewad mul otse ihu pääl. Jassus

on mul tagasitõrjumata tundmus, nagu pean-
sin ma läbi õhu lendama. Ma ei oska sulle
seda kirjeldada; aga vahel on minu meelest,
nagu peaksin ma seda võima.

Rahel. Aga Elias!

Elias Saal ta on! Bääal ta lähel!

Rahel. Kes? Arvad sa seda sääl?

Elias See ta on ju? Ja, tema on see! Nad mand-
sivad ta täna hommiku süa, haige, oo, mu
haige! Ja nüüd käib ta, sääl sa näed teda!
See sündis täna, kui isa esimest korda laulis.
Keegi ei oodanud, et ta laulma hakkab. Meie
nutsime kõik. Bääal tõusis haige ise enesest
üles. Meie ei pannud seda tähele, muni ta
keskel meie seas kõndis - Ka ema tõuseb üles,
Rahel! Ma näen seda oma silmade ees!

Rahel. Ja tõuseb üles. Ma ootan seda tund
tunnet; aga ma värsen selle ees - Sa vaatad
mulle otsa, Elias?

Elias Ja, - sest vahel, kui sa räägid, on minu
meelest, nagu räägusid sa salmides. Ka sus
kui teised räägivad.

Rahel Aga Elias - ?

Elias Wahel, - nagu praegu müüd, - kuulen
 ma ainult sõnade kõla, - mõttes ei saa ma aru.
 See tseksamal ajal kuulen ma midagi, mida mitte
 ei räägita.

Rahel. Mida mitte ei räägita?

Elias Koige sagedamine, et isa hüüab, - muid
 nime pidi hüüab, - nõnda nagu ta seda eila
 hommiku tegi. [Ligutud] Tal oli oma nõu,
 kui ta mulle selle nime andis. See kõlab ja tõe-
 tab minu päale kahtlust, - ja tema häalega!
 Mõnisaad vahetpidamata. Ma olen nagu aet-
 tud! Ja siis on mul jälle tung, ennast kõige
 suuremasse hädaohusse kukutada. Ma tean,
 et ma ilma weata ära pääsesin. Ära arwada,
 siin ei ole ju ühtegi hädaohtu.

Rahel Elias, tule minuga, läheme istume ema
 juurde! Seal sees tema juures on rahul!

Elias. Minu ei või. - Rahel, wasta mulle ju-
 mala ees, - katsu oma wiimane, wähem kaht-
 lus läbi ja wasta mulle! On see, mis me siin
 ära oleme elanud, inetegu?

Rahel. Ah Jumal, Elias, - mis jaoks ikka jälle
 selle ühe juurde tagasi tulla?

Elias Aga kas see ei ole hirmus, et meie na-
heresi ainukesed oleme, kes veel kahtlemäd?
Mha annaks in oma elu, kui ma praegu rahulik
wõiks in olla.

Rahel Elias, mitte enam! Mha palun sind!

Elias Utte mulle ainult, missina usud? Bina!
See mäelangemine? See on liiga suur, kui et
ta juhtumise wõiks olla. Eks ole? - Ja siis ema
uni? Kiipca kui ta nella löi - uni ja uni
maelangemisest hoolimata! Uni, nii kaua
kui ta palwetab! Kas see siis imetegu ei ole?
Miks ei ole siis ka wõik muu imetegu, - suur imetegu?

Rahel Peaegu usun ma ka, Elias.

Elias Usud sa?

Rahel Mharaõga ei kardad selle pärast mitte wõhem.

Elias Sa kardad, kui see imetegu on? Aga
siis ei usu sa ju, et see imetegu on.

Rahel Siiski!

Elias See ei wõi ometi mitte ainult tema
magnetiline temerestegemise jõud olla?

Wõi tema isiku wõim? Ei, see on wõhem!

On see tõesti imetegu? Oled sa usna kindel?

Rahel Mhina ei saa praegu selle üle järele

mõtelda. Et selle eest rahu saada, otsin
 ma siis ema juures kaitset. On nagu täi-
 laks tema õiglase hing, temet tuba ja kamm-
 mataks sarnased küsimused ära. Praegu
 on midagi muud tähtsam, Elias!

Elias. Midagi muud?

Rahel. Ja parast! Mis tuleb parast, kui ta
 üles on tõusnud? Sest sellega asi ei lõpe. Wiimati -

Rahel. Wiimati maksab see ometi tema elu!

[Hakkab nutma]

Elias. Rahel, - mu Jumal!

Rahel. Enal ei ole enam jõudu vastu panna
 ja isa tuleb nüüd terve jõuga - just nüüd!

Elias. Killega?

Rahel. Selle - ükskõik mis see on!

Elias. Aga kui see imetegu on, Rahel? Mis -
 parast siis kartu?

Rahel. Minu ei mõista selle järeldusi isa
 ja ema kohta, - meie kättele kohta ära -
 arvata. Sa ei saa minust aru?

Elias. Ei!

Rahel. Ei! Minul on ükskõik, mis see on, - aga

see hävitab meid ära, see tapab meid viimati ära.

Elias. Imetegu?

Rahel. Ja, ja. See ei ole õnnistus; see on midagi hirmsat - - Elias! [Tõmbab teda kaugemale tuppa]

Elias Mis on?

Rahel. Dääl seisab üks mees akna all ja vaatab sisse - üks imelik mees, - nii kahvatu

Elias Kuu küübid kuni kaelani sinni?

Rahel Ja! - [Karjatab] Küübid on ta juba toas!

[Lähed tagurpidi, nagu taganeks ta mõne ilmumise eest ja põgeneb sisse ema juurde]

Elias Toas? - siin?

[Üks tundmata mees astub selsamal silmapilgul pah. p. palkoni päale, astub üle läve, jääb seisma ja vaatab ringi]

2. etendus

Elias [kuna tundmata mees nähtavale ilmub]

Aga sääl ta ju on!

Tundmata mees. Teie lubate?

Elias. Kes teie olete?

Tundmata mees. Kas see ei võiks üks puhas olla?

Elias. Ma olen teid juba eila siin näinud.

Tundmata mees. Ja ma tulisin üle mägede siia.

Elias. Üle mägede?

Tundmata mees. Ma seisins ääl üleval ja nägin kui mägi alla langes.

Elias. Fõesti?

Tundmata mees. Ja kuulsin kella helinat. Ja täna nägin ma seda haiget, kes üles tõusis, kui tee isa laulis. -- Ja nüüd küsin ma: Kas ääl on, kus teie ema magab?

Elias Ja, aga mitte esimeses toas, järgmises.

Tundmata mees Aga kui ta üles tõusis, -- siis tuleb ta siia sisse --? Siis lähed ta minnusse, kus tema on? Eks ole? Siis tuleb ta omati? Siia?

Elias Kuu teie seda ütlete --?

Tundmata mees Ja selle pärast küsin ma teid, -- palun ma teid --? Fõhin ma siia jääda? Siin oodata? Seda näha? Ma olen seda nii palawalt soovitud. Ja ma ei jõua kauem vastu panna. Ma ei tule mitte enne, kui mind seesmine tung, selliks sunnib. Ma ei taha siin istuda ja teil tee pääl es olla, -- teid eksitada. Tunnen ma aga vastu panemata tungi, sisse tulla, siin oodata ja nä-

Maht - tohin ma seda siis?

Elias. Ja!

Fundmatalmees. Täna! Ma tahan teile veel ainult seda ütelda: see päev otsustab minu elu üle. [Lähem par. j. üle palmoni wälja]

3. etendus

Elias. See päev otsustab minu elu üle! [Krojer tuleb pahem. j. üle palmoni] Krojer, kas sa nägid seda saäl? Seda saäl paremal pool?

Krojer. Ja, kes see oli?

Elias. Sa ei tunne teda?

Krojer. Ei!

Elias. Igatahes iseäraline mees. - See päev otsustab minu üle. Hu jumal! Kuid leidsin ma õige sõna!

Krojer. Ma ootasin seda, Elias, et see päev sinule suur päev saab olema. Kes võiks ka sellele vastu panna, mis sinu sünnib? Juba need sadanded, kes sügawas palwes ringiümber üritu seisawad, ja tema saäl sees, ilma sellest midagi aimamata! Ma ei wõi enesele midagi ilusamat ette kujutada.

Elias. Eks ole! - Ah, ma rapoutan wäike kartuse,

nõin kahtlemise maha, - see peab andma
otsust! Mis sugune sõna see on! Ma olen
võidelnud ja kannatanud, ilma et esmärke-
le oleksin jõudnud. Ja nüüd antakse see
mulle! Ja kohe on mul rahu. - Las' meid üksteise-
ga rääkida!

Kröjer. Ei, praegu mitte. Mul on siin juurde asja.

Elias. Minu juurde? Kelle poolt?

Kröjer. Ma tulin misjonilaevaga siia tagasi.

Elias. Ma tean seda.

Kröjer. Ja nüüd lausevad piiskopp ja õpetajad nü-
sida, kas nad seda tuba üheks tunniks ei võiks saada.

Elias. Mis jaoks?

Kröjer. Neil on laimatus, järele kaaluda, mis sugust
seisukohta nad selle vastu, mis siin sünnib, peavad
võtma. Ja meile teha ühtegi teist kohta, kus me
üksi võiksime olla. - Ja, ära ainult inimesta.

Meie, ametinõhed, meie, elukutselised waimuli-
kud, arwan ma, meie peame ja katsuma, misu-
guste asjade peäle rahulikult waadata, rai-
teised, - sellest saad sa küll aru.

Elias. Aga sellest sünniks siin sees pikk inetu
wälotus.

Krojer Miks konkuroolaks wõib muutuda! Kes jõuab imeteole wastu panna?

Elias Sul on õigus! Aga sinu sees? Nagu isa ja ema wahel tungides. Ja kui isa jälle kaulma hakkab, siis ei wõi meie juust ema juurde awada.

Krojer Miks sa arwad, mis oleks sinu ema wõi sinu isa neile wastanud?

Elias Tingimata: ja! Sul on õigus! Nad peawad toa saama - Aga lase mind sellest -

Krojer Ma korraldan juba kõik. Mõlemad ukseid sinu ema juurde on ometi kinni?

Elias Ja.

Krojer Siis pane ma selle akna ja ukse ka kinni, niipea kui teised sisse on tulnud.

Elias Olgu nemad kinniste uste taga. Mina tahan wälja ja nende juurest sääl kaasatundmist otsida. Kõmad ootawad kindlas lootuses suuri asju, mis täna peawad sündima; ja nad ei ota kindlasti enam kuu ilmaasjata.

[Ara]

Krojer [läheb temale järele] Seda tahame paluda, Elias.

Elias Ja. Ma tahan seda katsuda!

[Skõtemad ära pahemalt poole]

4. etendus

Krõjer [tuleb jälle pahemalt poolt sisse] Palun väga. [Astub sisse ja paneb akna kinni, selle aja sees tulevad piiskopp ja õpetajad sisse. Krõjer läheb tagasi ja paneb ukse kinni]

Blann. Teie olete ju siin majas tuttaw. Kas teie ei võiks meile natuke süa muretseda?

Piiskopp. Meie etendame nauruäärt üsa, - ma teanseda. Aga asi on see, - meie olime mühim-
sasti merhaiged.

Prui. Meil ei jäänud midagi sisse

Piiskopp. Hüvasti jõudime me väikesse meesse, ja taheti parajasti meile midagi keetma ja küps etama hakata - -

Prui. Dääl tuli see imetegu

Falk. Mul on kole nälg.

Krõjer. Ma kardan, siin ei ole täna keegi söögi päale mõelnud; aga ma waatan kard järelle [ära]

Jensen. Mul on otsi söömise wivastused. Ma olen juba selles arnast lugenud; aga inimene lueb ju palju, mida ta ei usu. Iseäranis põld-
püüsid näen ma silmade es.

04
71
Falk Põldpüüsid?

Jensen Ma tunnen ise nende lõhna, praetud põldpüüde lõhna!

Blank Põldpüüde lõhna?

Mitmed. Saame me põldpüüsid?

Krojer [tuleb tagasi ja ütleb juba unse pääl]

Kahjaks mitte. Ma käisin köögis ja sahvris, - kõik tühi. Ühtegi inimese ei ole näha

Deei. Ühtegi inimesehinge ei ole näha?

Falk. Mul on vaele osalg!

Püskop. Armsad sõbrad! Arme emeti naeruväart esa mängime! Meie peame sellega leppima, mille vastu midagi parata ei ole. Häakame siis pääle Palun istuda! [Istub ise sohva pääle; teised võtavad toolid] Kui lihidalt kui võimalik ja nii tasa kui võimalik, - sest meie teame, et siin majas haige on, - meie peame selle üle otsusele jõudma, missugust seisukohta meil siin võtta tuleb. Mina olen alati selles arvamises olnud, et vaimulik seisus niisuguste liikumiste puhul - harilikult - ei soolt ega vastu ei pea oluma. Ei häak- kütmist ega vasturääkimist ega liikumine

minu võrd rahuliseks jääb, et ülevaade tema üle võimalik on. Sellepärast oli täna minu soov, siit mööda sõita. Aga ei meie ei saanud mööda.

Opetajad [oma keskel rääkides] Meie ei saanud mööda, ei, meie ei saanud mitte mööda.

Piiskopp. Siia, kus imetegu nõnda ütelda päris kodus olema pidada, siia tahtsivad nad minna ja ma ei tee neile sellepärast etteheidet. Kuna meie aga sääal juures oleme, ja otsesellesama laeva peal, tahetakse meie arvamist kuulda ja kui me misjoni koosolekule jõuame, tahetakse ka sääal meie arvamist kuulda. Kuidas võtab see aga nüüd?

Kröjer Lubage mul aupoolelikult tähendada: üks kahest: meie usume imetegu ja toimetame selle järel, ehk meie ei usu imetegu mitte ja toimetame siis selle järel.

Piiskopp. Ihm? On veel kolmas võimalus olemas, minu noor sõber.

Opetajad [oma keskel rääkides] On veel kolmas võimalus olemas! O ja, on veel kolmas võimalus olemas!

Püskopp. Kuida wanemaks inimene läheb ja mida rohkemita elutarkust kogub, seda rassem on tal kindlale otsusele jõuda, - iseäranis üleloomulikkudes asjades - Siin ei lubaks ka ei olud ega aja puudus järjekorrist ette võtta ja ütlemine: meie jõuksime mitmesugustele arvamistele? Kuidas mõjuks meie praegusel kahtlemise ajal vaimulikkude meeste riid imeteo pärast? Riid selle üle, kas kusgil kaugel põhjamaal praegu imetegusid sünnib või mitte? Ma näen, et meie wana ametiwend Blank sõna soovib

Blank. Kui ma teie kõrgeaustusest äieti aru olen saanud, siis ei ole meil mitte esite ja kõigepeält otsust teha, kas see siin praegu imetegu on või mitte. Seda peame meie Jumala hooleks jätma.

Püskopp. Seda peame me Jumala hooleks jätma! See on üks teisine sõna! Täna sind, wana söber!

Blank. Mina arwan, et imeteod mõndasamuti ühe suure seadusekurra alla käivad nagu kõik muud asjad, ehk küll

meie seda seadust ei näe. Miks olen just sellesamas arvamises nagu professor Petersen.

Falk Selles raamatus, mida ta kunagi wälja ei anna?

Blank Mida ta aga mõne aasta pärast wälja anda mõtleb. Asi on see, - missugust wäärtust tuleb igale üksikule imetole anda - üks nõrk kas meie lühikese nägemusega inimesed teda näeme või mitte? Usub kogudus, et ta teda näeb, siis kiidame meie ühes temaga Jumalat.

Püskopp Sina oled siis imetegi selles arvamises, et me peame tunnustama imetegi õigeks?

Blank Meie ei pea teda ei õigeks ei waleks tunnustama. Meie kiidame Jumalat ühes kogudusega.

Püskopp Ei, wana sõber, kiituselauludega ei saa sellest asjast mitte mööda.

Opetajad [oma keskel rääkides] Ei, kiituselauludega ei saa sellest asjast mitte mööda. Ei, kiituselauludega ei saa sellest asjast mitte mööda.

Piskopp Hanna Breil on sõna!

Brei. Ika ei sea tõesti mitte aru, mis meid takistada võib, nohe imetegu õigeks tunnis-
tada. On see siis nii haruldane asi? Minna
mäen alati imesid. Meie oleme minu kogu-
duses sellega nõnda harjunud, et see haruldane
asi oleks, kui meie neid mitte ei mäeks.

Falk. Kas Brei ei tahaks nii lahke olla ja meile
natuke nendest imetegudest oma koguduses
jutustada?

Piskopp Ei, siis sattuksime asjast kõrwale -
Teie olete piisalt tõusnud? Kas soovite sõna?

Jensen. Ja! Käes oleval juhtumisel ripub kõik
selle sündmuse küljes, mille ees meie praegu
seisame. On see imetegu, - on neid vahet veel
rohkem, - või ei ole see mitte imetegu?

Rüger Nõnda, nõnda!

Jensen. Ja üks inuit imetegu peaks läbi natu-
sama. Aga siis peaks meil üks tehniline otsus
olema, üks häa arstlik otsus ja kui võimalik
osava õigus teadlase poolt ülestähendatud
tunnistajate üleskuulamise protokoll. Alles
selle aluse põhjal võiksid waimulikud

kindlasti oma waimulikku otsust anda
 Põnaga „waimulik“ eiarwa ma mitte seda,
 mis sinu ettehegajate käest ja mõnede teiste
 käest kuulme, nagu nõndanimetatud „wai-
 muutatute“ ja „valgustatute“ käest. Minu ar-
 wan sellega sinu ja igalpool lihtsat, wastuward-
 lemata kuiva tõtt, - seda „waimukam“, mida
 lihtsam, wastuwardlemata ja waimu-
 ta on
Falk. Raulge!

Jensen. Wahest tuleks siis ilmsiks, et sinu ku-
 nagi imet ei ole sündinud. Mitte kunagi!
 See ei sinu mitte sadandete, võib olla
 tuhandete inimeste ees, kes teda teis äre-
 wust ja uudishimu ootawad ja terwitawad
 Ja, teis uudishimu! Ei, ime sündis tõi-
 selt, lihtsalt, wainselt ja kuivalt nendele, kes
 tõi sed, lihtsad, wainsed ja kuivad on
Falk. See on tõesti mul nagu hinge põh-
 jaot räägitud!

Krüger. Kui Falk lubab, tahaksin ma siiski
 siia juurde midagi tähendada. Best saa-
 dik kui ma kui õpetaja siia tulin, olen
 ma tähele pannud, et kõige kuivemad

inimesed harilikult kõige kergemine eba-
usu ohvriks landuvad.

Blank. Täiesti seesama, mida mina tähe-
le pannud olen. Tõepoolest.

Krüger. Best et nad umbusklikud on, sal-
gavad nad sagedasti seda, mis kõikide
silmade ees avalik on. Aga siis tuleb men-
de pääle, nõnda üelda selja tagast, ära-
seletamata hirm, nõnda et nende jaoks
niisugused asjad otsustandvad on, mis
meile teistele täiesti nägematad on. Ilina
olen seda nõnda seletanud: kõik mis
üleloomulik, on nii sel mõõdul päritud
tarviduseks inimeses saanud, et kui ta
temale ühel viisil vastu seisab -

Blank. Siis tuleb ta teisel viisil. Nagu
ma enesele ette kujutasin

Falk. Ja tulgu see nüüd kuivadeest või
tulgu niisketest, ma tahaksin süügi
küsida, kas siis arvamine on, et meie
kõige selle kühvale peame heitma, mis
meie kiriku piirides selguse ja korra poolest
oleme võinud, või peame me jälle unista-

ma hakkama nagu minnikuues õõkullid
Brei. Waatate teie selle juures minu poole?

[Õpetajad naeravad rõõwasti]

Piiskopp S. - - t! Mõtelge, et seal sees haige on.

Falk Ihkamine imetegude järele on niska-
 masugune kaswas usu küljes, - ta on
 korratu nagu ettelugejad ewangeliumi
 kuulutamise küljes, - ta on korratu, ta on
 haigus, ja, wanaaja jäämus, jätis! [Õpeta-
 jad naeravad tasa ja hakkawad selle juu-
 res rõhima].

Piiskopp S. - - t! Imetegu, mis waimulik-
 kude poolt mitte õigeks pole tunnistatud,
 nõnda ütelda kõige kõrgema kirikuwalitsu-
 se poolt majesteedi eesistumisel mitte amet-
 likult ametisse paandud, sisse seatud ei
 ole, see on minu silmis juuksik, hulgas,
 murdwaras. [Naerab üsna tasa, na õpeta-
 jad naeravad, silmi tema poäl hoides]

Falk. Sel on ju wahest oma hääl külge,
 kui inimene lapselik on. Ka mina olen
 lapselik olmid. Aga kui sa kui õpetaja

suures kinnas need üks vaimu juures muu =
laadega kurb pead olema, - siis kell kolm
võmsa pulmaseltskonnaga võmus - ja
sind võib olla kell neli surmavoodi juur =
de kutsutakse, - et viimati kell viis lussis
lõunat süüa, - sääl õpid inimlikku jõue =
tust tundma. Sääl õpid: ära looda in =
meste pääle, seda enam aga korralduste
pääle! Kus imetegu ilmub, sääl kaob iga
korraldus tundmuse möllus! Katholiku
kirik on sellepärast katsunud, imetevast
korraldust teha. Selle läbi on ta aga
kõikide mõistlikkude inimeste auustuse
kaotanud, nõnda et talle ainult veel
umalad ja omakasus püüdjad on
jäänud. Ma olin ükskord naisterahvaste
seltskonnas, kus pääle minu umbes kak =
skümmend naisterahvast koos oli. [Lõbus
tuju] Üks nendest sai krambid. Kohe
teine järele. Ja veel üks, - terveni kuus.
[Tõusev lõbus tuju] Sääl võtsin ma
wett ja kaldasin - esite neile kuuele,
ihele teise järele [teeb seda näega järele]
siis aga veel ka paljudele teistele wett

päale, sest niisugune asi hakkab külge.

[Kaeru lagin]

Piiskop [kes kõige enne enesest võitu saab]

P--t [Piis portskab ta uuesti kõvasti naerma, teised tema eesküja järel. Viimati kõngub ta ennast]. P--t!

Falk. See on, ma arvan, terve Wett päale!

[Kaerclanse jälle ja rõhitakse tasurativakute sisse. Kõned õpetajad tänavad teda südamliselt]

Krieger. Heie tunnerne Falki ja teame, et tahaa inimene on - oma isevaldustest hoolimata. Ma arvan aga, et kui ta seda vana õpetajaleske sin näeks, - ta on ligi sada aastat vana, - siis oleks tema vumane, kes tema päale wett kaldaks, - ehk ta küll kui elaw ime meie keskel käib ja tema usk meile kõigile külge hakkab. Sedasama võib Agathe Florvägenist ütelda, sellest warest titarlastest, kes wanaeite ravitseb. Seda inet, mis tema üles aratas, olen mina ja ühes minuga paljud teised oma silmadega näinud.

Meie silmis, meie nätega katsudes oli ta surnud ja külm. Ja ta palvetas tema wõõdi juures ja mõttis tal naest rinni ja aitas tema üles. Teie saate ühe mehe tunnistust uskuma. [Imestamine] Kad on praegu just siin

Mitmed Kad on siin?

Krojer. Kad tulewad wahest siia sisse. Kad tulewad otse maja poole, see läheb miidugi pikkamisi. Wanake tahab näha, ta tahab seda näha, keda isegi mäelangemine ei aratunud. Aga waadake selle wanade peäle! Pääkige temaga! Pääkige selle tüdrukuga, kes tema järel käib. Teie saate wastuse, nii kindla ja selge nagu tema terve wäljanägemine. See wõib meid kaugemale kui meie targutawad järelekaalunud. Mina ei ütle seda mitte, et kellegi peäle kaebust. Ma olen ise nõnda mõelnud nagu teie, - kuni selle ajani, kus ma siin kaugel põhjas õpetajaks sain; keegi ei ole seda walusamine tundnud kui mina senini, kui palju kirin kaotama on

pidanud, kui puudulikud õpetused ja selle-
 tused meile on jäänud. Ille oleme wapsed il-
 ma imeta, - ilma julguseta imetegu paluda, -
 ja peame ennast nõnda üles näitama, nagu
 võiksime me ilma temata läbi saada, wõi
 nagu oleks ta meil ja meil oleksime riinad!
Mina tunnen teid nõrk nii palju, et - kui
 teie seda ainult julgusite, - ja, kui teie ai-
 nult täiesti kindlad oleksite, et teie siin nii
 suurt imetegu näete, et publiku armatu igä-
 wised nõudmised taide läheksivad: „ja
 nõik, kes seda nägivad, uskusivad“ - oo, nii
 nõrk kui igäiks teist ka muudu on, teie olek-
 site kui lapsed, teie annaksite endast ihu
 ja hinge, teie ohwerdaksite nõik need päe-
 wad, mis teile veel on antud, et imet kuul-
 tada! [Likumine, isäranis wanemate keskel]

Ma tahan küll seda teie nimel ütelda, wennad
 sest et ma seespool seda waimlist ringi
 seisaran - millest üteldakse: kas seespool
 wõi wäljaspool! Oled kind selle sees, siis lange-
 wad kõik tuhised nürwalepüüklemised ise-
 enesest ära, ja meil on julgust, toll tun =

nistada. Mis oleks küll veel ristiusust
järele jäänud, kui kirik imetöö oleks kav-
tanud?

Elias [väljast sisse tulles] Wabandage,
süin on neegi, kes minu ema wäha soo-
wib. See on wana õpetajaleks

Kröjer Skinule on ristiusk lõpmata palju
enam, kui ainult rõõbluse eeskiri. Selle =
sarnast leiame meie ka mujalt kui uuest
testamentidist, täielikumalt, teravamalt.
Skinule on ristiusk lõpmata palju enam,
kui ainult omadus uskuda; ei oleks see
nõnda, siis oleks palju, mis temaga ühe =
kõrgel seisaks. Üks nähest: kas on rist-
usk elu jumalasees, ilma et kõrgemal ja
kõrgist tema eeskirjadest väljas pool, wõi
ta ei ole seda mitte. Kas on ta enam
kui usk mingisuguse aate eest, nimelt
üks uus ilm, ime, wõi ta ei ole seda mitte.

[Lotus hingepõhyan liigutatult ja wäsinult]

Baal oli veel nii palju, mis ma ütlesin
peaksin, - aga, - ma ei saa enam.

Püskopp Kõhe tänä kui te laenua pääle

24.
tulite, armas Krüjer, näglin ma, et te mü
ärakumatud ja haige olete. Aga mü on
nist küll lugu kõigiga, kes õpetaja Bengi
järele käivad?

[Kõik tõusevad üles. Uuse poole ilmuvad
õpetajalek ja Agathe. Elias avab uuse, mis pa-
remale poole müib ja läheb ise sisse. Õpetajad
on omad toolid võtnud ja ennast aarepaanlikult
tagasi tõmmanud.]

Õpetajalek [pärast seda mü ta üle läwe
astunud on] Jäta mind müüd, Agathe! -
Ma tahan müüd üksi olla. - Uusi. - Seot
siin, kus Issand on müibinud, - siin on pu-
ha pain. - Siin on puha pain. - Ja selle-
pärast kõige parem üksi olla. [Seisab
müüd nõnda, et ta sisse waadata võib Siis
kumardab ta. Selle järele sirutab ta ägedate
wäriate all mõlemad käed wälja. Siis
waatab ta jälle sisse ja kumardab veel
kord, pöörab siis ära ja läheb tagasi] Ta oli
walge! - Hülgaw walge. - Ma wöisin seda ju
arwata. - Hülgaw walge. - Ja magas nagu
laps. - Müüd olen ma seda näinud. - See

walgestab! - Ah, kuidas see walgestab! -

Täna sind, et sa mind üksi jätsid.

Agathe Aga olid see siis üksi?

Opetajaleks Usna üksi. Mitte keegi päale
minu. - Sa oli hulgan walge. [Kad lahe =
wad wälja. Ükse pääl tuleb neile Pratt
wastu, kes wanaste tahel panielikult waatleb]

Elias [tuleb nüüd par. poolt.] Mõlemad
üksed on jälle kinni. Ja nüüd panen
ma ka selle kinni. [Lahel. Opetajad sei-
sawad ikka weel liikumata]

Krojer. See ei raagi temaga?

Piskopp Ei

Tundmata mees [läheneb wiimistades] Tohin
ma sõna paluda? [Kõik pööravad ümber,
mõned tõusewad püsti]

Piskopp. Pratt! Sina oled!

Teised. Opetaja Pratt?

Weel teised. On see Pratt?

Piskopp. Sa ei tulnud ühes meiega?

Kuidas sa sua said?

Pratt. Ule mägede? - Sa ei taha ometi
misjonikoosolekule?

Bratt. Ei, ma tahtsin siia.

Püskopp. Iha mõistan sind?

Bratt. Imeteo juurde tahan ma! - Ja seal tulin ma eila, otse süis kui mägi alla lan-
ges. Iha ei seisnud säält mitte kaugel mäe
peäl ja nägin õõin. Ja ma kuulsin kella
helinat ja sest saadik olin ma siin - ja
täna enne lõunat nägin ma, kuidas üks
haige mees õõikusse kanti, ja kuidas ta õpe-
taja laulmise ajal seal sees üles tõusis, Juma-
lat tänas ja ära läks. Tõhin ma sõna paluda?

Püskopp. Iseenesest mõista

Bratt. 'Dest mina olen inimene, kes hinge-
hädas on, kes teie juurde tuleb, et abi paluda!

Püskopp. Räägi, armas Bratt.

Bratt. Iha ütlen iseenesle: siin seis an mina
ükskord ometi imeteo ees. Ja siis järgmisel sil-
mapilgul: Ja, on see siis ka imeteo? Dest
see ei ole mitte esimene koht, mille ma üles
olen otsinud, et imeteo näha. Kõigilt suur-
telt Europa imedekohtadelt olen ma pite-
hult kodu tulnud. Siin, see on täsi, on usk
suurem ja lapselikum; see mees on suur.

See, mis ma sin wägi, wangiastas mind üleloomuliku jõuga. Aga järgmisel silmapilgul jälle mahtlus! Waadake, see on minu needmine. Ma olen ennast temaga koormanud, sest et ma seitse aastat otsa kui õpetaja usklikkudele imetegu töötasin. Ma töötasin seda meile, sest et nõnda kirjutatud seisab, - sellest hoolimata, et ma ise kahtlesin; sest ma ei olnud kunagi näinud, et ta mõnele usklikule osaks sai. Seitse aastat otsa kuulutasin ma seda, mida ma ise ei uskunud. Seitse aastat otsa olen ma ka sellepärast, igakord kui raskeid päewad tulivad (ja nad tulivad sagedasti, misama wagu uneta wõel) palawas palwes wõidelnud: kus on see imejoud, mis sa oma usklikkudele oled töötanud? [Si jõua nuttu tagasi hoida]

Püüpp Sa räägid otsesoheselt! Seda oled sa ikka teinud

Bratt Rõitwate sõnadega, üks ikka tugevam kui teine, on ta meile ütelnud, et usklikkudel see wägi on. Ja, wägi veel suuremaid asju korda saata, kui inimese

poeg. Kuhu on see wägi aga jäänud? Kas ei ole siis tuhatkaksasaja aastase piirita usutöö järele veel mitte keegi usus nii kaugale saanud, et ta meie keskel imetegused võiks teha? Kas ei ole siis Jumala oma töötus ikka veel mitte täidetud? Usujõud ei või mitte nõrgemaks jäänud olla. Selle jõuga ei või lugu mitte teisiti olla, kui iga teise põlvest põlve parandatud jõuga, et ta nimelt alatise harvitamise läbi peaks olema nõrgemaks jäänud. Ei. Enam kui tuhatkaksasaja aastase kuulutamise järele peab ta paljudes, paljudes põlvetes tuhande-aastaseks paranduseks olema saanud, mis alatast kasvab, kasvatusel tõttu whkeneb. Ja sellist hoolimata ei peaks ta tugev nullalt olema, et imet teha? Kõiki usklikkude ühine igatsus ei jõuaks ikka veel mitte ühte inimest elule sautsuda, kellel see imewägi oleks, näi niid, kes näevad, usklikkudeks teha? Best see piiblikraamatu nõudmine peab täidetud saama! Kõik nõudla seisab kirjutatud: kõik kes seda wägi =

wad, uskusiwad! - Kõndu siis imetegu, mis
 kõni, kes seda näewad, usklikuks teeb. Ja
 tuhanded ja tuhanded langewad ära; sest
 ehk see null tõotatud on, ei lähe see mitte
 täide. Ihes, praeguse aja teadmisege,
 meie aja haritud meeste rahwas ei lepi
 enam sellega, mida üks mees wõi naene
 endistel aegadel ilma pikemata uskus.
 Mitte sellepärast, et nende usujõud wähe-
 maks oleks jäänud, waid et tal selgemad
 piirid on. Nende usk on nii palju süga-
 wam, nii palju seestpidisem, et see
 ainult loomulik ja õige on, kui teda
 rassem on kätte saada. Kes tema kätte
 saab, sellele & saab kõige parem osaks,
 mis maailmal anda on. Sellepärast:
 ole ka julge ja pane palju kaaku pääle!
 Wõi sa ei wõida seda usku omale ialgi!

[Kadral kõnekõmmun õpetajate hulgas]

Usk ei ole enam ainuke aade inimestel.
 Peab ta nende kõige kõrgem aade olema,
 siis näedane seda. Kad wõiwad selle eest
 mida nad armastawad - isamaa eest,

perekonna eest, oma mõtete eest, - elada ja surra. Ja et see kõige kõrgem on, mida inimene loomulikkudes püüdes ära võib teha, ja sina neile aga midagi veel kõrgemat tahad näidata, - siis, wälja men-
dest püüdest! Näita neile imeteogu!

[Suur liikumine õpetajate hulgas]

Falk [tõuseb üles]. Kusgil seisab kirjuta-
tud üks püha vihaga sõna sellest su-
gust, kes uskuda ei taha, muudu kui ei
sünni tähti ja imeteogusid.

Bratt Ja tead sa, mis see sugu vastab?
Meie palume ainult neid tähti, mis
jumal ise töötanud on, - nendele töö-
tanud, kes usuvad! Wõi ei ole teil veel
mitte ühte ainukest usuliku oma hul-
gas? - Mis tahate teie siis meie näest?
Ja, nõnda vastab see sugu. Andke aga
sellele samale sugule imeteogu - niisugune,
mida kõige teravamad kahtlemise
sõjariistad wõist ära lahutada ei suu-
da, - niisugune, millest võib ütelda:
"Kõik, kes seda näginud, uskusewad," -

sis saate teie nägema, et mitte jõud usku-
da ei püüdu, vaid imetegu.

[Liikumine õpetajate hulgas]

Armuõpetuse kuulutajatel ei ole tar-
wis aumhinna kergeuselistel jaoks määrata.
Usu iidid on kõige kõvemad, isegi
kõige teravmeelsema kahtleja juures! Kas
peaks kedagi olema, kes praeguse aja kultu-
ra inimesi tunneb ja seda ei teaks? Kas
peaks õpetajat olema, kes seda ise ära
ei oleks näinud, et hädaoht harilikult
otsesest vastupäine on? - Õige puudusel
usu asjus sattuvad nad vale kätte.

Mitmed [tasa]. See on tõsi!

Õrvalt. Kui nüüd imetegu ennast
meile keskel näitaks, - nii suur, et
kõik, kes seda nägivad, uskusivad? -
Kõigepäält tormaksivad sinna miljo-
nid, - kõik, kes hädas ja igatsuses elavad,
- kõik petetud, maharõhutatud, kannu-
tajad, kõik, kes õigust taga nõuavad.
Ja kuulaksivad nad siis, et Jumala rää-
selle sõna vana tähenduses jälle enae

päale maha on tulnud, - - - ükskõik kus, -
 nuttes, hõisates, ja, isegi kui enam jagu
 nendest teaksivad, et neid hädaoht õh-
 wardab selle tee pääl ära surra, - nad
 sureksivad parem selle tee pääl, kui et
 nad mõne teise pääl elaksivad! Nad
 roomaksivad sinna, igüks omast külalt,
 omast onnist, omast sängist, haiged
 esotsas, sinna Jumala ilmutamise pai-
 gale. Aga nad ei jääks mitte üksi. Keik,
 kes maa pääl tõtt otsivad, tuleksivad
 nende järel. Es otsas need, kelle tõetung
 kõige suurem on, sügavad, tõsised inri-
 jad, kõrged veimud. Nende tuli oleks kõi-
 ge ilusam, nende usk kõige vägevam.
 Mitte tõetung, mitte usujõud ei püüdu
 neil, vaid ainult imetegu. Keik taha-
~~Keik~~ vad kindlat teadmist ja rahu sel-
 les küsimuses, mis ilmas kõige suurem on.
 Isegi kergemeelsed, kes kõige selle kui
 ilmaegse või võimata asja kõrwali on
 lükanud. Nad on kõik viimse kui üheni
 nõnda kasvatatud, et nad enam igatse =

193
wad, kui seda mis nad teavad see tähendab usku. Andke neile aga pant. Pant selle päale, et armuõpetus õige on! Näevad nad sed, siis usuvad nad ka, mida nad mitte ei näe. Kõnda on see algusest saadik olnud. Need, kes praegu vähemaga kipsivad, — oma isiklike ärastamisega, — need teevad nagu muhamedlased, nagu juudid ja budhistid. Ka need toetavad ennast kõik oma isiklike ärastamiste päale! Aga see pant selleni, et nende isiklikud ärastamised üldiline tõde on, see puudub neil. Ja just sed otsin ma! Best ta on meie tõekatted! Ah Jumal, mu Jumal! Iha seisab sinu oma viimse katse ees!

Piskopp. Aga Bratt, Bratt!

Bratt. Oma viimse katse ees. Best see võitlus käib minu jõust üle. Ilina jätan oma waimuliku ameti maha, — jätan kiriku maha, jätan usu maha, kui, kui, kui -! [Ei jõua pisaraid tagasi

hvida]

Piiskop p. Minu armas poeg sa ei tohi - -

Bratt Ei, arge väenige minuga! - Ma palun teid! - Aidake mind aga Jumala poole kisendada! Best kui sin imetegu ei ole, siis ei ole teda üleüldse mitte! See mees on ju enam kui teised mehed, tema on kõige parem, keda maapsind kannab! Misugust usku, nagu temal, ei ole veel keegi näinud. Ja ka keegi ei näinud veel kunagi misugust usku tema usu sisse

Kõik. See on tõsi.

Bratt. Ja kas ei ole sellest kerge aru saada? Tal oli suur varandus, kui ta sija tuli. Ta andis kõik ära. Lugemata võrda on ta oma elu kaalu peäle pannud, kui ta teiste abi viis. Ja imetegused, mis ta nagu nad usuvad, teinud on, ei jõua lugeda. Just et neid nii palju oli, ei uskunud ma neid.

Opetajad [tase]. Minul näis käsi nõndasamuti

Bratt. Aga vahest oleksime me otse vastupididi pidanud mõtlema, et sin seda on, mida usu all mõistetakse. Et usk olemas on, see on

see ime! Tema peab imet teha võima! -
 Wahest oleksime me nõnda pidanud mõt-
 lema. Aga mis me ka oleksime pidanud
 mõtlema - meie ei tohtinud mitte tema
 peale ^{ametivõimudele} misuguse kahtlusega vaadelda, nagu
 mina seda kahjuks olen teinud. Tema armas-
 tus ja tema usk oleksivad mind alandli-
 kuseks pidanud tegema. Ma tõstan kall-
 tuot iseenese peale ja palun tema käest
 kõigest südamest andeks!

Opetajad [võimane kui üks] Minna ka! Minna ka!
Bratt. Tema on kõige parem mees, keda
 meie tunnerime; ei ole suuremat usku,
 kui temal; - - - kui niid siin ime oleks?
 [Lixumine]

Jensen [sasi trades] Waadake risti sääl
 unse kohal! On see õhtupäike - või mis
 see on?

Bratt. Mina ei tea mitte. Aga seda teadke,
 kui ime tuleb, siis on siin selle juures tuhau-
 ded, keda meie ei näe. Kui ometi ka
 meie selle juures tohiksime olla! Kui
 ometi ka meie selle juures tohiksime olla!

1916.
Mõtlege omegi midagi nii suurt ära elada,
et, kõik, kes seda näginud, uskusivad!
Belle tunnustajateks peaksime meie olema,
sina, sina, mina? See on lug; see ei või
mitte võimalik olla! --- On see aga väi-
malik, - siis ei ole ühtlasi meiega vennad,
- nii nõrgad, väikse usuga, külma süda =
meega inimesed, nagu meie -

Kõik ja, ja!

Pratt - siis ei ole ühtlasi meiega kellelegi
nii suurt armu osaks saanud, - siis oleksime
meie, kes me seda väärt ei ole, selleks kutsu-
tud! - [Sügar liigutus] ja vaatamata wälja
külma palja fiorgi = maastiku päale tema
kajakate kisaga ja mõtlen: Jumala siin
algas wiljakandjal maal suure rahwe van-
damise tee ääres päikesepaistelise taewa all -
missugune tunnistus, kui ta siin oma ter-
wes suuruses jälle tuleks, siin kõrvalises waeses
orus igawese jää äärel, - -

Falt [täuseb surmuhawatult ules ja sosistab]

Ja, ja!

Shitmed. Ja, ja!

97
Pratt. Pääl on minu meelest, nagu läheneb
kõik taide, nagu peaksime tulema!

[Kõik on püsti tõusnud]

Priskopp [kasa]. Ah, kui ta ometi tuleks,
nõnda et mina wana mees teda näha
kohinsin!

Blank. Ja, kui me sellest suurest usust
ometi osa saaksime! Mitte sellepärast
et me ära oleme teeninud, teda näha,
waid et meil teda tarwis on.

Pratt. Best et terwel inimesesool teda
tarwis on. Põlwest põlwe inna hädali =
numalt. Best et ta lootatud on. Best et
ta siin peab olema, kui ta üleüldse ole =
mas on. [Laseb põlwili] Tema usk peab
seda kätte saama. Tema usk on kõige
suurem maa pääl! Ja usk suudab seda!
Ja tema suudab seda!

Kõik. Tema suudab seda! Tema suudab seda!

Pratt
wõima
Bis oleks
Midaagi

Hiies etendus

Rahel [kuulda on, kuulda ta seest kart-
likult hiias] Elias! [Tormab par. poolt
sisse otsukohe akna juurde, mille taramal,
auna ta kõigest jõust hiias.] Elias! [Selle
järele viskab ta ennast seljani ja kukkub
maha, kui Krieger teda mitte änni ei hoiaks.
Ta hakkab nutma, ajab aga ennast jälle otse-
kohe sirgeks ja näitab kõigesti kõhnunud
maoga sisse kippa.] Bääl! Bääl! Tä ei ole
enam üksi! - Waadake ometi, - waadake!

[Kõik on piisti tõusnud]

Elias [ilmub samal ajal palkoni päale. Rahel
tõmbab ennast lahti ja jookseb tema juurde.]

Rahel Emma! Emma!

Elias. On ta üles tõusnud?

Rahel. Ja, ja!

Elias. Ja käib?

Rahel. Ja! Aga ta ei ole üksi!

Elias. Beda peab kuulutama!

Rahel. Mitte isa juurde!

Elias ; ; ühes katuse pääle, kellatorni, seda
temaleemale kuulutama! [Ära]

577
Rahel. Aga sul ei ole ju redelit! [Ta ei saa
vastust; kartlikult] Aga sääl ei ole ju re-
delit! [Kuulda on kuidas Bang kaugele aga
selgesti laulab]

Krojer [käega liigutust tehes, tase] B... t!

Puusopp [sisistades]. Kuulge!

[Kõik kuulavad kirinust]: Halleluja,
Halleluja! Halleluja, Halleluja!

[Wana Blank langub põlvile, paneb käed
laeva pääl usti ja pää nende päele]

Kõik [langewad põlvile ja sisistawad]

Tema teab seda! Tema teab seda!

Kõik õpetajad [wastawad tasases korris]

Halleluja! Halleluja!

Halleluja! Halleluja!

[Rahel kargab elawalt üles ja hoiab kätega
taga poole, uksest ja seinast kinni, kõik
aeg walja waadates. Õpetajad põlvitawad
kõik aeg. Rahel nihkub edasi kuni selle
uksele, millest ema tulema peab, hoiab uksest
kinni ja waatab kartlikult sisse ja wõrises.
Sääl hakkawad kiriku kellaad lööma ja
kõik rahwas laulma. Õpetajad kargawad

100
üles. Laulul on niisugune võidukindel jõud, et
võtab, nagu laulaksivad tuhanded. Ja see lähleb
tugevamaks, sest et metsas kasvolejad inimesed
juurde tulevad. Nature aega näitab, nagu tistans
see halleleija "maja õhku"]

Klara [tuleb pirkkamisi omas valges linases üli-
konnas. Silmad on ninna poole pööratud, ta
jääb seisma ja sirutab käed laulu poole välja]

Sangi [ilmub unse päale, ruttu, mehelikult õhku, -
paine paistab talle nina päale. Sirutab mõlemad
käed Klara poole välja, kes keset tuba seisab.

Ka Klara sirutab käed tema järele välja; ta astub
ette ja võtab tema ümber kinni - Laul võtab
nende ümber. Rahvahulk seisab aupaarlikult
unse pääl, ja lahtiste akende taga paljuni pääl.

Pääl vajub Klara pirkkamisi mõnda Sangi
õlga maha. Laul veikus; ainult kirkkustelud
loovaid eklasi. Klara võtab jõuu konnu, et enes-
sest võitu saada ja ennast püsti hoida. See
lähleb tal pooliti nõnda, kuna ta pääl üles tistab
ja Sangi pääle veatub]

Klara. Sa särasid -- kui sa tulid, -- minu
armas! [Tema pääl langeb jälle alla, käed lähe-

vaad lõelwaks ja terve keha annab järele]

Sang [seisab ja hoiab teha kinni ja paneb oma käe tema südame peäle; kumardab siis tema üle, imestab. Waatab üles ja ütleb lapselikus toonis] Aga see ei olnud ju minu nõu?

[Laseb ühe põlwe peäle ja paneb Klara pää sinna peäle; waatab järele, paneb tema etthewahtlikult maha ja tõuseb püsti, jälle ülespoole waadates] Aga see ei olnud ju minu nõu - ? Wõi - ? - Wõi - - ?

[Paneb käe südame peäle ja kukkub]

Rahel [on kui kivikuju seisnud ja kõike päält waadatud. Kiind karjatab ta kõwasti ja langeb oma wanemate ees põlwele]

Krieger Mis ta sellega arwas wõi - ?

Briatl. Ma ei tea seda ütelda - Aga ta suri selle kätte.

Rahel. Buri? - See on wõimata!

[Kellad löüwad]

Lõpp

Lisatähendused näitlejate jaoks.

Kui see näitemäng Kristianias kirjaniku juhatusel ette kant, oli:

Sang - mehine kuju otsesohese iseloomuga ja teguvõimulise mehe utulise väiguga. Ta on laki ja läbi võõrus truusüdamline mees, umbes nagu see meremeeste sõbrane on. Iga = mene, kes waba on igast üleliigsest tundeluse = kusest ja pühakusest -

Klara Sang kannab woodis närmiliselt ja elu = walt, muudab tihti oma footjade vlenut, mille juures teda wahetewahel öde citab. - Aga sel = lest silmapilgust saadik, kus põnnus ise ja laste wahel algab, kannab ta täies te wainselt Ainult silmad jaanewad kõine tähele. Käitab, nagu näeks ta kõine ette, ja tema pilgus on ainaw hirm selle ees, mis tulema peab.

Elías ja Rahel on mõnda ins teisega kokku kaswanud, et neil inna tung on teineteise kättest kinni wõtta. Kui Elías väigib, waatab Rahel te =

male otsa, ja kui Rahel räägib, veatab Elias
temale otsa. Muudu veetavad nad mü-
lemad vanemate päale, - südamliku wahel-
korra ja liigutava usalduse tundemärk
nende nelja inimese vahel, - ligida koosela-
mise tagajärg sääl kaugel üksilduses - Elias
on luline ja tundelik; mitte põrme nutune.
Hana õpetajaleks on auustamise vääriline,
auuskartust aratav vanadit.
Õpetajate etteaste Mitte üksigi õpetajatest
ei ole naljakas kuju. Nad tulevad pekkamisi
sisse; peavad ennast lihtsalt ja loomulikult
üles. Nende uudishimu ja umbusaldus,
millega nad esimest korda selleseltsialt
keelbasse majasse astuvad, avaldab
vainsel, naljakat müju. Kestab natuke
aega, enne kui nad väärina hakkavad -

